

ตำนานเมืองสกลนคร

ขุนศรีนครานุรักษ์

พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ

รองอำมาตย์เอก

พระอนุบาลสกลเขตร (เมฆ พรหมสาขา)

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ก
DS
589
ส 1

26598

16 ส.ก. 2541

เรื่อง

ประวัติ

รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเชตร์ (เมฆ
พรหมสาขา) เกิดเมื่อวันที่
เดือน พ.ศ. แรกเข้ารับ
ราชการเป็นท้าวสุวรรณสาร กรมการเมืองสกลนคร
แล้วได้เลื่อนเป็นตำแหน่งราชบุตรเมืองสกลนคร และ
ภายหลังได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระอนุบาล
สกลเชตร์ ได้เคยรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ
ในตำแหน่งต่าง ๆ ในเมืองสกลนคร มีตำแหน่งยกยบัตร
ตำแหน่งผู้พิพากษา ตำแหน่งปลัดเมืองสกลนคร
และได้รับราชการในตำแหน่งปลัดเมืองสกลนครตลอด
มาจนแก่ชรา จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
เป็นข้าราชการรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ พระอนุบาล
สกลเชตร์ได้รับราชการงานเมือง ในเมืองสกลนคร
มานานมาก จึงจะได้ปรากฏชื่อไปในหนังสือเล่มนี้

พระอนบาลสกลเขตร มีบุตรที่ยังคงรับราชการ
อยู่เวลานี้หลายคน คือ รองอำมาตย์เอก ขุนครีนครา
นุรักษ์ นายอำเภออากาศเชิงชุม รองอำมาตย์โท ขุน
หิรัญรักษา คลังจังหวัดนครพนม รองอำมาตย์ตรี
ขุนภิรมย์สิทธิการ ปลัดอำเภออากาศเชิงชุม นอกจากนี้
ก็ยังมีอีกที่เคยรับราชการ คือ รองอำมาตย์โท ขุนวินิจ
สกลการ เป็นผู้พิพากษารองศาลจังหวัดสกลนคร
ขุนลิขิตพจนแสง เป็นพนักงานไปรษณีย์โทรเลขจังหวัด
สกลนคร แต่เวลานี้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว

พระอนบาลสกลเขตรบวชเนืองด้วยโรคชรา ถึงแก่
กรรมเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ กำนวณอายุ
ได้ ๘๔ ปี บวชหลายครั้งแต่การทำศพที่จังหวัดสกลนคร
เสร็จแล้ว เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒

ต้นประวัติโดยย่อของพระอนบาลสกลเขตรแต่เพียง
เท่านี้

นายวรดี พรหมสาขา เนติบัณฑิต

ผู้จดบรรทึก

คำนำ

พงษาวดารเมืองสกลนคร

วันที่ ๓ ตุลาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๐

ข้าพเจ้า อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี
(โง่นคำ พรหมสาขา) ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร
อายุ ๗๘ ปี ได้พร้อมด้วยพระอนาตสกลเขตร ปลัด
จังหวัดสกลนคร แลกรมการซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ข้างท้าย
คำนำนี้ ตรวจค้นคำำนานนี้ทาน ซึ่งเป็นเรื่องราวสืบ
พงษาวดารเมืองสกลนคร พยคำำนานในอสังกะนิทาน
ธาตุพนมผก ๒-๓ ข้าง แลเก็บเอาตามคำของคนโบราณ
เล่าสืบต่อกันมาข้าง เก็บเอาตามจดหมายเหตุของ
พระประทุมกรมการเมืองนครพนมข้าง มาเรียบเรียง
เข้าเป็นเรื่องราว เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่บุตรหลาน
ซึ่งจะสืบวงศ์ตระกูลเมืองสกลนคร รู้เรื่องราวในอดีตแล
ประจันต์ว่า เมืองสกลนคร เชื้อวงศ์ตระกูลมาจากไหน

แต่ข้าพเจ้าต้องขออภัยว่า การที่เรียบเรียงพงษาว
 การเมืองสกลนครนี้ไม่มีนิตานต่อเนื่องเป็นอันเดียวกันมา
 แต่ครั้งโบราณ ข้าพเจ้าได้เก็บเอาถ้อยคำมาจากที่ต่าง ๆ
 ทั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ เกรงว่าจะไม่เป็นความจริง
 แน่ชอน หวังว่าท่านผู้อ่านผู้ประสงค์ให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้
 เรียบเรียง เมื่อเห็นว่าถ้อยคำอันใดผิดพลาคลลลล
 เคลลลล ขอได้โปรดดกแต่มีข้อแก้ด้วยเทอญ
 ในความก่อกอ เมืองสกลนครนี้ ได้มีผู้ปกครอง
 สืบมา เท่าที่ข้าพเจ้าสืบ มีอยู่สามตอน คือ ตอนที่ ๑
 แยกตระกูลมาจากกรุงอินทปัตฐนคร ตอนที่ ๒ แยก
 วงษ์ตระกูลมาจากเมืองกาฬสินธ์ ตอนที่ ๓ แยกวงษ์
 ตระกูลมาจากเมืองนครพนม มีข้อความพิศดารทั้ง
 ข้าพเจ้าจะได้แถลงการต่อไปข้างท้ายนี้—ว ล ฯ

ลงนาม พระยาประจันต์ ฯ ผู้ว่าราชการจังหวัด

ลงนาม พระอนยาตสกลเขตร ปลัดจังหวัด

ลงนาม พระยวิบาลศุภกิจ }
 ลงนาม พระวิจิตรพลหาร } กรมการพิเศษ

พงษาวดารเมืองสกลนคร

ตอนที่ ๑

แยกวงษ์ตระกูลมาจากกรุงอินทะบุรีนคร (เขมร)

คือ จำเดิมแต่เมื่อศาสนาพระพุทธรูปไปเจ้านั้น เมือง
สกลนครได้ปรากฏนามว่า เมืองหนองหารหลวง ซึ่ง
มีคติกันนาน แห่งองค์เจ้ามาตำพทอโคตม บรมครูเจ้า
ของเรา พระองค์ยกเอามาตรัสธรรมเทศนาไว้ในอสัง
กะนิทานพระธาตุพนมผูก ๒ ผูก ๓ ว่า เมื่อศาสนาพระ
เจ้าก็ไป ขุนขอมเป็นราชบุตร เจ้าเมืองอินทะบุรีนคร
(เขมร) ได้พาครอบครัวชาวไพร่มาสร้างเป็นเมืองขึ้นที่
ริมหนองหารหลวง ตรงทำนงอาบ สมมุตินามว่าเมือง
หนองหารหลวง ขุนขอมได้เป็นเจ้าเมือง ขุนกษัตริย์เมือง
อินทะบุรีนครขุนขอมมีราชบุตรคนหนึ่ง ชื่อว่าสระอทะ
ระกุมาร คือเมื่อวันประสูติมีศักรวิชัย ยังเกิดมีนาค

ขึ้นในท่าใกล้กับริมเมืองนั้น เหตุนี้บิดาจึงให้นามว่าเจ้า
 สุระอุทะกะ แลเจ้าผู้ครองเมืองก็เคยไปทรงสร่งน้ำพ
 ในฤดูสงกรานต์ทุกปี (ชาวเราจึงได้เรียกกันว่าซ่งน้ำ
 พุดต่อมาจนบัดนี้) พอพระชนมายุเจ้าสุระอุทะกะ จำเริญ
 วัฒนาครบ ๑๕ พรรษา ชุนชอบผู้เป็นบิดาก็ถึงแก่
 กรรมไป —

ฝ่ายกรมการราษฎรก็เชิญเจ้าสุระอุทะกะขึ้นเป็น
 เจ้าเมือง สมมตินามว่าพระยาสุระอุทะกะฯ ปกครอง
 บ้านเมืองต่อมาครบ ๒ องค์ องค์พี่ชาย ปรากฏนาม
 ว่า เจ้ายังกระละ องค์น้องชายปรากฏนามว่าเจ้าคำแกง
 ในวันหนึ่ง พระยาสุระอุทะกะมีคำสั่งให้เสนาข้าราชการ
 จักรวิหิตพลโยธา ออกตรวจอาณาเขตรอบบ้านเมืองของตน
 ครั้นตรวจไปถึงปากน้ำมูลนคท ซึ่งเปนเขตรัดอกกับเขตร
 เมืองอินทะบักฐะนคร เสนาข้าราชการเรียนขึ้นแจ้งว่า
 ทัพเป็นทัพแบ่งเขตรเมืองหนองหารหลวง กับเมืองอินทะ

บัณฑิต ตามลำแม่น้ำมูลนันทิ จกตพระยาไฟ (คง
 พระยาเย็น) ขนขอมซึ่งเป็นบิดาของพระองค์ กับเจ้า
 เมืองอินทะบัณฑิต ได้มอบอำนาจให้พระมุลนาทเป็นผู้
 รักษาอาณาเขตรต่อไป พระยาสุระอุทะกะโกรธว่า
 บัณฑิตมอบอำนาจให้พระมุลนาท ซึ่งเป็นศัตรู
 เคยระรานรักษาอาณาเขตรบ้านเมืองนั้นยังไม่เป็นการ
 สมควร พระยาสุระอุทะกะ ว่าแล้วชักพระขรรค์คู่ผู้
 กำเนิดออกทำฤทธิไคไปขาน้ำมูลนันทิ แลแกว่งพระ
 ขรรค์แสงสว่างฤทธิข่มข่มพระมุลนาทๆ โกรธก็ทำฤทธิ
 แสงตนให้พระยาสุระอุทะกะเห็นเป็นอัจฉริยะต่างๆ นานา
 ในขณะนั้นการแสดงฤทธิต่างคนก็ต่างหยดหย่อนที่อรรถ
 ซึ่งกันแลกัน ฝ่ายพระยาสุระอุทะกะก็กวฬโยธากลับ
 มายังบ้านเมืองของคน ฝ่ายพระมุลนาทก็ยังไม่ลืม
 ความโกรธ จึงจัดกำลังโยธางองๆ ทั้งหลายที่อยู่ใน
 อำนาจของตนติดตาม พระยาสุระอุทะกะไปถืองนอง

ทหารหลวง (ท่านางอาว) ให้ โยธาทั้งหลายสำแดงตน
 เปนพานเผือก ขาวงามบริสุทธิ์ทุกตัว แล้วพากันเดินผ่าน
 เมืองไปทางทิศตะวันตกโพสามต้น ชาวเมืองทั้งหลาย
 เห็นจึงนำเหตุชนกรายเรือน พระยาสุระอทะกะ ๆ ไม่มี
 ความตรึกตรองอย่างอื่นก็ส่งให้นายพรานทั้งหลาย ไป
 ช่วยกันล้อมจับเอาพรานทั้งเป็นถวายเป็นถวาย ถ้าจับเป็นไม่ได้
 ก็ให้จับตายมารับสิ่งโดยเกิดชาติ นายพรานรับคำสั่ง
 แล้วก็พร้อมราษฎร หลายคนติดตามไปถึงโพสามต้น
 จึงพบฝูงพานเผือก นายพรานจึงคนเข้าล้อมจับ ฝูง
 เสนาณาคทาสำแดงตนเป็นพานเผือก ก็ต่าง คนต่าง หลบ
 หลีกหายตัวไป ยังอยู่แต่ที่ระมุณณาคทัวเดียว ณะ
 มุณณาคทัวก็ทำที่หลอกให้นายพรานกับพวกเสนาทติดตาม
 ไปนั้น ล้อเข้าไปในป่า พอถึงหนองบัวสร้าง นาคนั้น
 ก็ทำที่เป็นเจ็ย นายพรานกับพวกก็ล้อมจับ พยายาม
 อยู่เป็นหลายคราวก็จับตัวนาคไม่ได้ จึงได้ยิงด้วยนำ

ไม่นานมีลูกบนประสมด้วยยาพิศ ลูกบนได้ถูกพานเผือก
 เข้าที่สำคัญ ภาระมูลนาคเข้าใจว่าจะสู้เขาด้วยทำฤทธิ
 เป็นพรานไม่ไหว แลสู้รบกับคนชาติทำจะเสื่อมฤทธิไป
 จึงสู้เขาตวงจิตรออกจากกายพรานเผือกๆ ก็ถึงแก่ความ
 ตาย พระยานาคก็ทำฤทธิให้ร่างกายพานนั้นใหญ่เท่า
 กับช้างสาร ฝ่ายนายพรานเห็นได้ก็ส่งให้กำลังเข้า
 ยกห้ามๆ สักเท่าใดก็ไม่ขึ้น โดยความหนักเกินประ
 มาณ นายพรานก็จึงกำลังเข้าฉุดลากซากพานมา
 ทางโพสามต้น ถึงริมหนองหารหลวง กำลังที่ฉุด
 ลากซากพานนั้นก็หนักแรงที่จะลากต่อไป ทำฉันทาก็ไม่
 เคลื่อนที่ไปข้างเลย นายพรานก็ใช้ม้าเร็วนำเหตุไป
 กรวยเรียน พระยาสุระอุทะกะๆ ก็มีคำสั่งคอยไปว่าให้
 จักการเขื่อนเขาเนนพานไปถวายเพื่อจะบริโภคน นาย
 พรานก็พร้อมโยธาทั้งหลายแลไพร่บ้านพลเมืองโคขมาก
 เข้าเฝ้าเขาเนนพานเผือกได้ ๓ วัน ๒ คืน เขาเนนพานยังไม่รู้

หมด ยิ่งมีงอกออกมากขึ้นทุกที จนคนในเมืองได้รับ
 ประทานทั่วกัน ฝ่ายว่าพระยาสุรธระก็ได้รับประทาน
 เนื้อพานเผือกแล้ว ก็มีความยินดีปรีดาผดุงใจเป็นอัน
 มาก ฝ่ายว่าพระยานาคนั้นเมื่อเรียกรวบรวมพลโยธา
 ไว้แล้ว ในเวลากลางคืน ๆ หนึ่งก็พากันทำอุทกมูตลง
 ไปในน้ำหนองหารหลวง พอเข้าใจได้ว่าคนในเมืองนั้น
 นอนหลับแล้ว พระยานาคก็กำลังรพลก็ขุดแผ่นดิน
 เมืองให้ล่มลงเป็นน้ำเจือกหนองหารหลวง แล้วพระ
 ยานาคก็ตรงเข้าจับเอาตัวพระยาสุรธระ ผู้มี
 ภัยข่วงนาคยาค แล้วสั่งให้โยธาฉุดลากไป เพอ
 กระทำกรรมให้สมกับความทแค้นเคือง ลากเอา
 ไปยังแม่น้ำตระหนัก (คือแม่น้ำโขง) พระยานาค
 ฉุดลากเดี่ยวไปเดี่ยวมาตามกระแสน้ำที่นอก, เพอ
 จะให้พระยาสุรธระขาดใจตายด้วยการกรรมนี้ พอ
 ถึงแม่น้ำโขงที่ริมบ้านปากกาเตยวน พระยาสุรธระ

ทนความเจ็บแสบไม่ได้ก็ซาบใจตายไป พระยานาคก็
เอาศพพระยาสุระอุทะกะไปถวายเจ้าเมืองอินทะบุรีนคร
(แล้วอย่างไรต่อไปคอนันสืบไม่ได้ความ)

ฝ่ายทางเมืองหนองหารหลวง เจ้ายิงคะละ เจ้าคำ
แดง กับญาติวงศ์วาระแลข้าราชการ ทั้งชนชาวเมืองซึ่ง
รู้สึกตัวก่อนหน้า ก็ต่างคนต่างว่ายน้ำออกไปหาไครย
อยู่ตามเกาะคอนกลางหนองหาร ซึ่งเหลือน้ำจากพวคนาค
ทำลายไม่หมด ถึงกลางวันที่พร้อมกันทำแพ แล้วก็
พร้อมกันขแพ้นั้นข้ามมาตั้งพักพลอยู่ที่โพนเมืองริมหนอง
หารหลวง ทางทิศใต้เจ้ายิงคะละ เจ้าคำแดง พร้อมด้วย
เสนาอำมาตย์ไปตรวจหาไชยภูมิที่จะตั้งบ้านสร้างเมือง
พบที่คุน้ำลอคเชิงชุมเป็นที่ไชยภูมิอันงดงามดี และเป็น
ที่ประชุมรอยพระพุทธรบาทด้วย เจ้ายิงคะละ จึงตั้งสัตย์
อธิฐานว่า ข้าพเจ้าจะพาครอบครัวมาตั้งบ้านสร้างเมือง
อยู่ที่นี่ เพื่อปฏิบัติรอยพระพุทธรบาทด้วย ขอให้เทพยดาผู้

มีฤทธิงช่วยอภิบาลบำรุงให้บ้านเมืองวัฒนาถาวรต่อไป
 ในขณะนั้นได้มีพระยานาคตัวหนึ่ง ชื่อว่าสุวรรณนาค
 ซึ่งเป็นผู้รักษารอยพระพุทธบาท ทำฤทธิสระเกล้าเกล็น
 ของคำผู้คนมาจากท้องพระสุธาคล อภิเศกให้เจ้ายัง
 คระเป็นเจ้าเมืองหนองหารหลวง ให้นามว่า พระยา
 สุวรรณบึงคระ ๗ ก็ได้ราชาภิเศกกับนางนารายเญเวง
 ราชธิดาของเจ้าเมืองอินทขันธ์ฐานครเป็นเอกมเหสี พระยา
 บึงคระก็ได้ครอบครองบ้านเมือง ต่อมาโดยสวัสดิภาพ

ส่วนหนทางที่พระยานาคชักลาก พระยาสุระอุทะกะ
 ลงไปน้ำโขงนั้น ก็กลายเป็นคลองน้ำไหลจากหนองหาร
 หลวงคกน้ำโขงนั้น คนทั้งหลายเรียกชื่อคลองนี้ว่า
 คลองน้ำกรรมก่อ ๗ มาจนเท่าทุกวันนี้ แต่ที่เรียกว่า
 น้ำก่อ ๗ นั้นผิด โดยความไม่เข้าใจศัพท์ของคนพนัน

ส่วนหนทางที่นายพราน ได้ลากซากพานเผือกมา
 ยังเมืองหนองหารหลวงนั้น ก็กลายเป็นคลองน้ำไหล

มาตกที่หนองหารหลวง เคียงวันชาวเมืองเรียกกันว่า
คลองน้ำลาก ๆ สืบต่อกันมา

ส่วนเกาะคือนกกลางน้ำนั้น เป็นเกาะที่เหลื่ออยู่เท่าที่
ปรากฏมาแล้วนี้ ก็คงจะเป็นด้วยโยธาของพระยานาค
ซัดทำลายไม่หมดคนนั้นเอง หาได้ปรากฏว่าเป็นเรือน
แม่ร้างนางหม้ายไม่ ชื่อเกาะต่าง ๆ จะเป็นชื่อที่เรียก
กันมาแต่ครั้งไหนก็ไม่ปรากฏ ผู้เรียบเรียงนี้เข้าใจ
เขาว่า เรียกกันคราวแบ่งเนื้อพานนั้นเอง จะเท็จจริง
ประการใดแล้วแต่ผู้อ่านจะสันนิษฐานเถิด เรื่องนี้มี
มูลเท่านั้นแล

ฝ่ายเมืองหนองหาน้อย (เคียงวันร้างแล้วอยู่ใน
เขตรออำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี) ในขณะนั้น
ไม่มีผู้ปกครองเมือง เสนาอำมาตย์จึงทำพิธีอิฐฐาน
เสด็จราชรถมาหาผู้ครอบครองต่อไป ราชรถเทียม
ด้วยม้าอินมฤตขีแลงกำลัง ก็พามาสู่เมืองหนองหาร

หลวง รุดเข้าไปเกลี้ยท้วงเจ้าคำแดง เจ้าคำแดงก็ไป
เป็นผู้ครอบครองเมืองหนองหาน้อยแต่นั้นต่อมา เมือง
หนองหานหลวง เมืองหนองหาน้อย ก็เป็นบ้านเมือง
พี่น้องกันต่อมาจนสิ้นชั่วเจ้าเมืองทั้งสองนั้น ต่อئ้นมา
สืบไม่ได้ความว่าจะเป็นประการใด เป็นอันยุติเท่านั้น

ครั้นต่อมาถึงศาสนาพระโคตมบรมครูเจ้าของเรา
เดยวัน องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา พร้อมด้วย
พระสาวกอรหันตเสกข์จากเมืองศรีโคตบรณ แล้วมา
ฉันเช้าที่ภูเก้าพร้าว หรือนัยหนึ่งเรียกว่าคอยเชิญใจ
พระองค์รุดถึงประวัติ พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ท้เข้าสู่
ปรีณิพพานแล้ว ได้มาประชุมรอยพระบาทที่คูนาลอก
เชิงชุมทุก ๆ พระองค์ ๆ เห็นว่าจวนจะเข้าปรีณิพพานแล้ว
จึงพาสาวกพระอรหันตา ๕๐๐ องค์ ไปสู่คูนาลอกเชิงชุม
ประทานรอยพระบาทที่ปลายเท้าแผ่นศิลา ซึ่งฝังอยู่ที่คูนาลอก
คูนาลอก คณะเจ้าพระยาบึงกระละ ได้พร้อมบริวารมา

รับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๆ ได้กระทำปฏิหาริให้พระยา
ยัชนะเห็นเป็นอัศจรรย์ คือแสดงให้มหารัตนมะณี

๓ ควงเสด็จออกจากพระโฆฐตาม ๆ กันออกมาแล้ว
หายไป แล้วมหารัตนมะณีหนึ่งควงเสด็จออกจาก

พระโฆฐอีก มีรัศมีรุ่งโรจน์โชติฉวาลทั่วทั้งอากาศ
นภากาศ คนทั้งหลายเห็น ก็ขนพองสยองเกล้า

พระยาสุวรรณยัชนะ จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า
ถามปัญหาในข้ออัศจรรย์ พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสธรรม

เทศนาว่า ที่นี้เป็นที่ประเสริฐอันหนึ่งแห่งพระเจ้าทั้ง
หลาย ซึ่งโคตรวิสมปัญญเป็นพระเจ้าในพุทธภินัน

ทุกพระองค์ เมื่อจวนจะเข้าสู่ปรีนิพพานก็ได้ประชุม
รอยพระบาทไว้ในที่นี้ รัตน ๓ ก็คือควงที่ ๓ พระเจ้า

กุกสันโท ควงที่ ๒ ก็คือพระโคนาคม ควงที่ ๓ ก็คือ
พระเจ้ากัศโป ที่ล่วงลับเข้าสู่นิพพาน ควงที่ ๔ ซึ่ง

เสด็จออกมาทีหลัง ก็คือองค์สัมมาสัมพุทธโคตมนี้แล

เมื่อหมดศาสนาพระศากยบุตรมหาพรหมแล้ว ยังมี
 พระศรีอริยเมตไตรยเจ้าองค์หนึ่ง ได้ตรัสสัมปณฺญาเป็น
 พระพุทธเจ้าในพุทธกัปนี้ พระองค์ก็ยังจะได้มาประชุม
 รอยพระบาทไว้ นอกที่จะหมดกพทกัณฑ์ พระยาสุวรรณ
 บึงคะละ เมื่อได้ศกัยตรัยพวงศรีธรรมเทศนาของพระ
 พุทธเจ้า แล้วก็มีวาทสนทนาอันคัมภีร์คาปราโมท
 ในพระศีลธรรมเทศนานั้นยิ่งนัก เพราะว่าบ้านเมือง
 ของตนได้ตั้งอยู่ในสถานอันประเสริฐ พระยาสุวรรณ
 บึงคะละ ชักพระชนนีออกจะศกัศรีระของคนถวายบูชา
 พระศีลธรรมเทศนา ฝ่ายนางนารายเญเวงราชเทวี
 เห็นพระองค์ทรงพระสิริญาวิปลาศกัณนั้น จึงเข้ากุม
 พระหัตถ์แย่งพระขรรค์ไว้แล้วทูลว่า เมื่อพระองค์ยัง
 ทรงพระชนมายุอยู่ยาวนาน ก็จะได้อุปถัมภ์บำรุงรอย
 พระพุทธบาท สืบพระพุทธศาสนาสร้างบุญกุศลสืบไป
 พระยาบึงคะละได้ยินคำนางเทวีห้ามก็สอ่ดพระทัย

สักกคุณพระรัตนไตรย มีพระศรีวิศาโลมไสยในรอย
 พระพุทธรบาท พระบาทถอกมงกุฎกระษัตริย์ ซึ่งมีราคา
 แสนค่าถึงทองคำมณีสรรวมลงในรอยพระบาทเป็นเครื่อง
 บุษบาแล้ว พระยาสุวรรณบัณฑิต ก็นำอาราธนาพระ
 พุทธเจ้ากับพระอรหันต ๕๐๐ ไปรับบิณฑชะบาท ที่พระ
 ราชวังของพระองค์ พระพุทธเจ้ากระทำฎาภิสาธิ รัชฉิน
 อาหารบิณฑชะบาท ทรงอนุโมทนาซึ่งทานแห่งพระยา
 สุวรรณบัณฑิต แล้วก็เสด็จไปบรรพตที่แท่นศิลาอาสน์
 ณะคชยุพา แล้วก็เสด็จไปยังเมืองกุนินาราย พระองค์
 เสด็จเข้าสู่ปรีนิพพานในกาลนั้นแล

ฝ่ายพระยาสุวรรณบัณฑิตกับนางนารายเริงเว
 สร้างอุโมงก่อเป็นรูปเจดีย์สรวมรอยพระพุทธรบาทไว้ที่ค
 น้ำลอคเชิงชุม ให้นามว่า พระเจดีย์พุทธปาทะโรมชุม
 (หรือเชิงชุม) ซึ่งมีรอยพระพุทธรบาททั้ง ๔ พระองค์
 รวมกันทัชซ้อนอยู่เป็นหลักถาน ณะแผ่นศิลาข้างล่าง

อุปมุงที่ลาคพระเจดีย์นั้น พระโหราณาจารย์เจ้าทรงอธิบาย
 คาลาไว้แก่ผู้ที่มีใจเลื่อมใสศรัทธาพระเจดีย์
 ให้ว่า “จงควา พุทธปาทเจดีย์ ยี่สิบสองท่อนตาม
 ทงนี้

ครั้นเมื่อถึงเดือนหกเพ็ญวันพุธมีชวค พระยา
 สุวรรณบึงกะละ ได้ข่าวว่าพระสมณะโคตมบรมศาสดา
 มุณีศรีสรรคเพ็ชรพุทธเจ้า ของเราเสด็จดับขันธ
 สิ้นพระปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปเถระไว้กับพระ
 ธรรมันดา ๕๐๐ รูป จะนำเอาอัฐิกระดูก พระพุทธเจ้า
 มาประดิษฐานไว้ที่ภูกัปปา พระยาสุวรรณบึงกะละ
 ประชุมข้าราชการแลราษฎรทั้งหลายว่า เราคิดถึงคุณ
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่เป็นอันมาก ควรเราทั้งหลาย
 จะสร้างอุโมงไว้ค้อยอัฐิกระดูก เพื่อยกแบ่งอัฐิกระดูก
 ไว้สถาปนาเป็นที่สักการบูชาสืบพระศาสนาต่อไป ข้า
 ราชการราษฎรทั้งชายแถมหญิงมีความยินดีเห็นชอบด้วย

แต่ความศรัทธาแยกเป็นสองพวก คือพวกชายพอใจ
จะไปก่ออุโมงไว้ที่คอนคูหา ซึ่งเป็นพระแท่นบรรลึงก์
พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาบรรทมที่นั่น พระยาสุวรรณ
ยังคะละ ก็เห็นชอบด้วย

ฝ่ายผู้หญิงนางนารายเริงเวง เป็นประธานพอใจจะ
ก่ออุโมงไว้ที่สวนราชอุทยานเริงเวง และระก่อศพาน
ด้วยหินแร่ตามถนนออกจากเมืองไปให้ถึงราชอุทยาน
เริงเวง เพื่อให้สะดวกแก่การไปมานมัสการบูชาพระธาตุ
ไค้ทุกฤดูกาล ฝ่ายพระยาสุวรรณยังคะละ ก่อนอนุญาต
ให้ตามความประสงค์ของพระนางเจ้านั้น ฝ่ายผู้หญิงผู้
ชายต่างมีความโสมมยินดี พดจาแข่งขันกันว่าเมื่อรวบรวม
หินรายหินอ่อนอิฐปูนพอแล้ว ระก่อเวลาใดให้
สัญญากันไว้ คือ ให้เสร็จภายในวันกยคืนหนึ่งเป็น
อย่างช้า ถ้าฝ่ายใดก่อแล้วภายในดาวเพ็กขึ้นพ้นเขา
หยุทกันให้ถือว่าฝ่ายนั้นชนะ เมื่อใดอันใดสัญญากัน

แล้วกลับมามี^๕ก้อ ครั้นเวลากลางคืน^๕ผู้ชายพวกหนุ่ม ๆ
 ก็ลักลอบมาช่วยผู้หญิงเป็นอันมาก เพราะยินดีในรูป
 รศกสันเสี^๕ยง อุโมงของ^๕ผู้หญิงก็สำเร็จก่อน แลนาง
 นารายเญ^๕เวงก็เป็นผู้มี^๕ไหวพริบ^๕ดี ตั้งให้^๕ย่าว^๕เอา^๕โคม
 ไฟ^๕ขึ้น^๕ผูก^๕โยง^๕เสา^๕ให้^๕แสง^๕ส่อง^๕ปลาย^๕บน^๕ต้นไม้^๕เพื่อให้^๕มี^๕แสง^๕สว่าง
 ทั่วไป ฝ่าย^๕ผู้^๕ชาย^๕ที่^๕ก้อ^๕อุ^๕โมง^๕อยู่^๕คอย^๕ค^๕หา^๕ เห็น^๕แสง^๕โคม
 ก็^๕สำคัญ^๕ว่า^๕ดาว^๕เพ็ญ^๕ (หรือ^๕ดาว^๕กัม^๕พฤก^๕) ออก^๕แล้ว^๕ก็
 พากัน^๕ห^๕ย^๕ก^๕เสี^๕ย ก่อ^๕ขึ้น^๕ไป^๕ไค^๕แต่^๕เพียง^๕ชื่อ^๕เท่านั้น^๕ ฝ่าย
 ผู้^๕หญิง^๕ก้อ^๕วัน^๕ยัง^๕คำ^๕ค^๕น^๕ยัง^๕รุ่ง^๕ ก็^๕สำเร็จ^๕ใน^๕คืน^๕วัน^๕นั้น^๕ พอรุ่ง
 ชน^๕พระ^๕ม^๕หาก^๕ก็^๕ส^๕ป^๕ก^๕ย^๕พระ^๕อ^๕ระ^๕ห^๕ัน^๕ดา ๕๐๐ องค์ เป็น
 ข^๕ร^๕ว^๕าร^๕เช^๕ญ^๕อุ^๕ล^๕ง^๕กะ^๕ชา^๕ตุ พระ^๕พ^๕ท^๕ธ^๕เจ้า^๕มา^๕ด^๕ง^๕ค^๕อ^๕ย^๕ค^๕หา
 พระ^๕ยา^๕ส^๕ว^๕ร^๕ร^๕ณ^๕บ^๕ึง^๕ ค^๕ะ^๕ละ^๕ก^๕ย^๕นาง^๕น^๕าร^๕าย^๕เ^๕ง^๕ว^๕า^๕ช^๕เท^๕ว^๕ี^๕ช^๕อ
 แ^๕ย^๕ง^๕อุ^๕ล^๕ง^๕กะ^๕ชา^๕ตุ พระ^๕พ^๕ท^๕ธ^๕เจ้า^๕จะ^๕ส^๕ถ^๕า^๕ป^๕นา^๕ไ^๕ว^๕ั^๕ณ^๕ะ^๕อุ^๕โมง
 ของ^๕ค^๕น^๕เพ^๕อ^๕เป็น^๕ท^๕ย^๕ช^๕า ให้^๕ส^๕ม^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ย^๕ว^๕า^๕ด^๕นา^๕ของ^๕ค^๕น^๕
 พระ^๕ม^๕หาก^๕ก็^๕ส^๕ะ^๕ปะ^๕เ^๕ระ^๕เจ้า^๕เ^๕ิง^๕ว^๕ัส^๕ส^๕นา^๕ว^๕า ที่^๕น^๕ี^๕ไ^๕ม่^๕ไ^๕ช^๕่^๕ก^๕ำ^๕พ^๕ร^๕ำ

จะแบ่งอุลลังกะธาตุไว้^{๕๕} ที่นี้ก็ผิดจากคำพระพุทโธเจ้าพระจะนะ
 ซึ่งทรงสั่งเราไว้ แต่จะไม่เป็นมงคลประเสริฐแก่พระยา
 สุวรรณบัณฑิต พระมหากัศสยะประจึงให้พระอรรหันตาทกลับ
 ไปเอาถ่านไฟ (หรือพระอังคาร) พระพุทโธเจ้ามาบรรจุไว้
 ที่อุโมงค์อภัยภูหา อุโมงค์นารายเญเญง พอเป็นที่มัสการ
 บูชา พระมหากัศสยะประ จึงให้นามอุโมงค์อภัยภูหาว่า ธาตุ
 ภูเพ็ก โดยเหตุผู้ชายหลงว่าโคมไฟผู้หญิงเป็นดาวเพ็ก
 จึงก่ออุโมงค์ไม่สำเร็จ แลให้นามอุโมงค์นารายเญเญงว่า
 ธาตุนารายเญเญง ตามนามนางนารายเญเญงนั้น พระ
 มหากัศสยะประจัดการสถาปนาธาตุภูเพ็กแลธาตุเญเญงแล้ว
 ก็พร้อมอรรหันต ๕๐๐ เจริญอุลลังกะธาตุพระพุทโธเจ้าไป
 ยังภูกำพร้าว (ซึ่งเป็นธาตุพนมต่อมานะบัดนี้) พร้อม
 ทั้งพระยาสุวรรณบัณฑิต แลท้าวพระยาทั้งหลายก่อ
 อุโมงค์รวมพระอุลลังกะธาตุพระพุทโธเจ้าไว้ที่ภูกำพร้าวแล้ว
 ก็ต่างองค์ต่างกลับไปยังบ้านเมืองของตน

ฝ่ายพระยาสุพรรณบัฏเมืองสระบุรี เมื่อสิ้นบุญกรรมของตน
แล้วก็ถึงแก่กรรมไป เมืองหนองหารหลวงก็เลิกร้าง
ว่างเปล่าไม่มีผู้ปกครองสืบตระกูลเจ้านาย มีแต่เสนา
ข้าราชการผู้น้อยปกครองต่อมา จนเท่าพระพุทธศักราช
๒๓๖๓ ใด ๆ จึงได้มีเจ้าผู้ปกครองเมืองชั้นนอกนั้น ตอนนั้น
สืบไม่ได้ความ เมื่อต่อไปท่านผู้ใดสามารถสืบสวนมาได้
จงนำต่อเติมให้กระ้างแจ้งออกไปเถิด

วงศ์ตระกูลเมืองสกลนคร ซึ่งแยกมาจากเมือง
อินทปัตถนคร เท่าที่ข้าพเจ้าสืบได้ก็สมบูรณ์ยุติลงแต่
เพียงนี้

ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงตระกูลแห่งเมืองสกลนคร
ซึ่งแยกมาจากเมืองกาฬสินธุ์ เป็นตระกูลที่ ๒ ของ
เมืองสกลนคร

พงษาวตารเมืองสกลนคร ตอนที่ ๒ ซึ่งแยกวงศ์
ตระกูลมาจากเมืองกาฬสินธุ์ ตามถ้อยคำพระบรมเท
วกรรมการคนเก่าเมืองซุซันท์ กับเพี้ยศรีครุฑมคนเก่า
ซึ่งเป็นหัวหน้าปฏิบัติพระธาตุเชิงชุม เล่าสืบต่อกันมาดังนี้

ในเมื่อสิ้นพระชนม์พระยาสุวรรณบัณเฑาะว์แล้ว เสนา
ข้าราชการผู้ใหญ่ชาวเขมรก็สมมติเป็นเจ้าเมืองต่อมา
เมื่อหนึ่งฝนแล้งราษฎรไม่ได้ทำนาถึง ๗ ปี เกิดความ
อดอยากขัดสนเข้าปลาอาหารเป็นอันมาก เจ้าเมือง
กรรมการชาวเขมร ซึ่งอยู่ในจังหวัดเมืองหนองหารหลวง
พากันอพยพครอบครัวไปอยู่เมืองเขมรหมด เมือง
หนองหารหลวงก็เป็นเมืองร้าง แต่จะร้างมาได้ก็ไม่ใช่
ปรากฏ ราษฎรเรียกกันว่าย่านธาตุเชิงชุม พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่จะเป็นรัชกาลใดไม่ปรากฏ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์มา
รักษาย่านธาตุเชิงชุมอยู่หลายปี

อุปฮาดพาครอบครัวมาว่าไพร่ขึ้นมาอยู่ในบ้านธาตุเชิง
ชุม เกือบกล่อมบ่าวไพร่ให้มาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด
บ้านธาตุเชิงชุมหลายตำบล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ๑ ตั้งให้อุปฮาดเมือง
กาฬสินธุ์เป็นพระธานี เปลี่ยนนามเมืองหนองหารหลวง
เป็นเมืองสกลทวารวดี ให้พระธานีเป็นเจ้าเมืองชนแก้ว
กรุงสยามต่อมาก็คือหลายชั่วเจ้าเมือง

ถึงยุคบุญสุตจักรราช ๑๑๘๘ เจ้าอนุวงศ์ครองเมือง
เวียงจันทน์ ก็ก่อกบฏต่อกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้กองทัพหลวงขึ้น
มาปราบเมืองเวียงจันทน์ แม่ทัพได้มาตรวจราชการทัพ
ถึงเมืองสกลทวารวดี เจ้าเมืองกรมการเมืองสกลทวารวดี
ไม่ได้เตรียมกำลังทหารลูกกระสุนดินดำเสบียงอาหารไว้
ตามคำสั่งแม่ทัพ แม่ทัพเห็นว่า เจ้าเมืองสกลทวารวดี
ขบถกระทำการขัดขืนอำนาจอาญาศึก จึงเอาตัวพระธานี
เจ้าเมืองสกลทวารวดีไปประหารชีวิตที่เสวยทนต์ของชายชาว

แม่ทัพนายกองกรุงเทพ ฯ กวาดก่อนครอขวี่ไพร่พล
 เมืองสกลทระวาชลงไปอยู่เมืองกระบี่วันตะคาม ยัง
 เหลือให้ยู่รักษาพระธาตุเชิงชุม แต่เพี้ยศรีกรม
 กับพวกบ้านหนองเหียน บ้านจาวเพ็ญ บ้านอ้อมแก้ว
 บ้านนาเวง บ้านพราน บ้านวังยาง ซึ่งเป็นข้าพระธาตุ
 เชิงชุมเท่านั้น เมืองสกลทระวาก็เป็นเมืองร้างไม่มี
 เจ้าเมืองปกครอง แม่ทัพนายกองกรุงเทพ ฯ ให้
 ราชวงศ์เมืองกาฬสินธุ์มาเป็นผู้รักษาเมืองต่อมา กล่าว
 วงษ์ตระกูลที่แยกมาจากเมืองกาฬสินธุ์ก็เป็นการยุติลง
 คงสืบไปไต่ค้าอย่างแต่เท่านั้นแล

ต่อไปนี้เป็นประวัติของ พระยาประจันตประเทศธานี
ศรีสกลนครภักย์ อรรคเดโชไชย อภัยพิริยบรากรมพาหุ
(โง่นคำ พรหมสาขา) ผู้เป็นต้นสกุล “ พรหมสาขา ”
แลประวัติของบรรพบุรุษกับสมาชิกของตระกูล “ พรหม
สาขา ”

พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา)
ได้รับราชการในเมืองสกลนครมาตั้งแต่เป็นที่พระศรี
สกลวงศ์ผู้ช่วย แล้วได้เลื่อนขึ้นเป็นตำแหน่งพระอุปฮาด
เมืองสกลนคร ภายหลังได้เป็นเจ้าเมืองเมืองสกลนคร
แลเคยรับราชการในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการเมือง
สกลนครครั้งหนึ่ง ในสมัยที่พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
วัฒนา เป็นสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอุดร
แล้วทางราชการได้โยกย้ายเป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการ
จังหวัดสกลนคร แลได้รับราชการในตำแหน่งผู้ว่า
ราชการจังหวัดสกลนครมาจนตลอดอายุ โดยได้ทรง

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีปลัดมณฑลประจำจังหวัด
สถลนคร รัชมาราชการจังหวัดสถลนครต่อมาด้วย

นอกจากนี้ก็เป็นประวัติของบรรพบุรุษของพระยา
ประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ซึ่งได้สืบ
เนื่องมาจากเจ้าเมืองเมืองนครพนม แลภายหลังได้มา
เป็นเจ้าเมืองปกครองจังหวัดสถลนครต่อ ๆ มาเป็น
ลำดับ คือ

จำเดิมแต่มีขานขอศึกกษัตริราช ๓๓๕๖ เมื่อ ๓๓๐ ปี
ล่วงมาแล้ว พระบรมราชาพรหมา เจ้าเมืองเมืองนคร
พนมซึ่งเป็นบุตรพระบรมราชา (กู่แก้ว) ได้ครอบครอง
เมืองนครพนมต่อมา ครั้นพระบรมราชาพรหมาถึง
อสัญกรรมแล้ว นายสุตตามิตรกรรมกรซึ่งเป็นพิ
ภรรยาพระบรมราชาพรหมาได้เป็นพระบรมราชา (สุตตา)
เจ้าเมืองเมืองนครพนม ฝ่ายท้าวสุตัน ท้าวกิ่งหงษา
ท้าวคำสาย ซึ่งเป็นบุตรพระบรมราชาพรหมา ไม่ได้

เป็นเจ้าเมืองมีความซื่อสัตย์อยู่เป็นอันมาก ท้าวสุทนต์
 จึงพาน้องชายทั้ง ๒ คนนั้น พร้อมด้วยข้าวไพร่แล
 ครอญครัวของท่านข้ามน้ำโขงไปตั้งบ้านเรือนอยู่กวนกู่
 กวนวัวฟากโขงฝั่งซ้าย แล้วได้ย้ายมาอยู่ที่เมือง
 มหาไชย กองแก้ว แทนเมืองร้าง พระบรมราชาผู้แก้ว
 ชังเป็นปี แล้วภายหลังท้าวสุทนต์ ท้าวกิ่งหงษา ท้าว
 คำสายได้พากันไปเฝ้าเจ้าเวียงจันทร์ ๆ ทั้งให้ท้าวสุทนต์
 เป็นพระพรหมธาดา เจ้าเมืองเมืองมหาไชยกองแก้ว
 ท้าวกิ่งหงษาเป็นอุปฮาดพระนาถ (กิ่งหงษา) ท้าว
 คำสายเป็นราชวงษ์ ท้าวน้อยบุตรพระพรหมธาดาเป็น
 ราชบุตร ขุนกษัตริย์เมืองเวียงจันทร์ พระพรหมธาดา
 เจ้าเมืองมหาไชยกองแก้วได้ยกนางเกาญตรสาวเจ้าเมือง
 คำเกิดเป็นภรรยาตน มีบุตรชายชื่อ ท้าวเหม็น ท้าว
 เห่งำ ท้าวคำ ท้าวเลื้อ ท้าวโงง ท้าวละ ท้าวนาค
 ท้าวหล้า ท้าวสีแก้ว รวม ๘ คน มีบุตรหญิงรวม ๖ คน

อุปฮาดพระนาคิ (กิ่งหงษา) อยู่ในราชการ ๓๐ ปี
 ถึงอนิจกรรม เจ้าเวียงจันทร์จึงให้ราชวงษัตติเจ้า
 (คำสาบ) เป็นอุปฮาดติเจ้า (คำสาบ) ให้ท้าวคำบุตร
 อุปฮาดพระนาคิ (กิ่งหงษา) เป็นราชวงษัตติ และนางคต
 ร์พระพรหมอาษาเจ้าเมืองเมืองมหาไชยได้กับเจ้าเหม็น
 ทรเจ้าอนเวียงจันทร์เป็นสามี

อุปฮาดพระนาคิ (กิ่งหงษา) มีบุตรชายชื่อ คำ เกตุ
 แก้ว สิง สอน เขียว จันทร์ รวม ๔ คน มีบุตร
 หญิง ๗ คน

ราชวงษัตติเจ้า (คำสาบ) มีบุตรชายชื่อ เขม ไก่
 บก เกตุ คง คำ สอน หนู อุ่นหล้า รวม ๕ คน
 แลบุตรหญิงรวม ๕ คน

พระพรหมอาษาเจ้าเมืองเมืองมหาไชยอยู่ในราชการ
 ๒๘ ปี ถึงอสัญกรรมเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓
 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓
 เจ้าอนเวียงจันทร์คิดขบถต่อกรุงเทพมหานคร กองทัพ

กรุงเทพ ฯ ยกขึ้นมายาวประจวบ เจ้าอนเวียงจันทร์
 แดกหนีกองทัพกรุงเทพ ฯ ไปเมืองฉนวน เมืองมหาไชย
 กองแก้วก็แตกพ่ายแพ้แก่พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 กองทัพกรุงเทพ ฯ จับได้นางจวงภรรยา
 ราชวงศ์คำ นางเทพภรรยาท้าวอินทแลครอยครว
 ย่าวไพร่ลงไปกรุงเทพ ฯ เป็นอันมาก พระอินทราชา
 เจ้าเมืองพนัชนิกมผู้เป็นลูกขี้มาทูลขอเอาไปอยู่เมือง
 พนัชนิกม

ครั้นถึงขมมะแมจุลศักราช ๑๑๘๗ อปฮาดทิเกา (คำ
 สาย) ราชวงศ์คำ ท้าวอินทพร้อมด้วยย่าวไพร่ครอยครว
 ลงมาสู่พระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 แล้วได้เข้าหาแม่ทัพทเมืองสกลทวารวดี แม่ทัพแต่งตั้ง
 ให้ขุนศรีโยธานำ เอาตัวราชวงศ์คำกับท้าวอินทลง ไป
 เอาทูลของขี้พระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ที่กรุงเทพ ฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นางเทพ

นางจวง ขึ้นมาตามราชวงศ์คำแลท้าวอินทสุ่มถึงเมือง
 สกลทระวายเป็น ครั้นถึงพระกานพลกฤตจักรราช ๓๑๘๘
 อุปฮาดค้ำเจ้า (คำสาย) ถึงแก่กรรม

ครั้นถึงยวชสัมลัญทศกฤตจักรราช ๓๒๐๐ ราชวงศ์
 คำลงไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระ
 นั้นเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
 โปรดกระหม่อมมีตราพระราชสีห์ลงวันศุกร์ เดือนเก้า
 แรม ๓๓ ค่ำ ยวชสัมลัญทศกฤตจักรราช ๓๒๐๐ ทั้งให้ราช
 วงศ์คำ (ยวชอุปฮาดพระนาคี กิ่งหงษา) เป็นพระยา
 ประเทศธานีเจ้าเมือง แลเปลี่ยนนามเมืองสกลทระวายเป็น
 เป็นเมืองสกลนครแต่นั้นต่อมา แลให้ราชวงศ์เมือง
 กาฬสินธุ์มาเป็นอุปฮาด ให้ท้าวอินทสุ่มอุปฮาดพระ
 นาคี (กิ่งหงษา) เป็นราชวงศ์ ให้ย้ายราชบุตรเมือง
 กาฬสินธุ์มาเป็นราชบุตรเมืองสกลนคร

พระราชทานเครื่องยศให้พระยาประเทศธานี (คำ)
 คือ คณโทเงินถมหนึ่ง พานทองคำเงิน เครื่องในถม

สำหรับหนึ่ง กระบี่เงินหนึ่ง ยืนคาบศิลา ๑ กระบี่ออก
อุปฮาด ถาดหมาก คณโทเงินสำหรับหนึ่ง ราชวงษ์
ถาดหมาก คณโทเงินสำหรับหนึ่ง แลไปรตเกล้า ฯ
ให้ผูกส่วยผลแล้ว ตัวเลข ๒๐๐๐ คน มีหนึ่งเป็นผลแล้ว
๒๐๐ ทาย ถ้าไม่ได้ผลแล้วครบจำนวนให้คิกเงินแทนผล
แล้วเลขละ ๒ บาท ทายละ ๒๐ บาท ผลแล้ว ๒๐๐ ทาย
เป็นเงิน ๔๐๐๐ บาท แบ่งตัวเลขไว้เป็นเลขยกทนายเจ้า
เมืองกรมการตัวเลข ๓๐๐๐ คน

พระยาประเทศธานี (คำ) มีบุตรชายชื่อท้าวไชย
ท้าวฟอง ท้าวสินวต ท้าวไค้ ท้าวทัย ท้าวแค (ใคร
อีกคนไม่ปรากฏ) รวม ๗ คน บุตรหญิงรวม ๖ คน
อุปฮาดมีบุตรชาย ชื่อท้าวขวาท้าวโคก ท้าวพิมพ์
ท้าวแสง ท้าวโส้ ท้าวพู ท้าวคาน ท้าวชิน ท้าวโชติ
รวม ๘ คน บุตรหญิงรวม ๕ คน ราชวงษ์ อินท์ มีบุตร
ชายชื่อ ท้าวโง่นคำ ท้าวคลี ท้าวเมฆ ท้าวสงกา

ท้าวตบ ท้าวเข้า ท้าวคำเงิน ท้าวชาย ท้าวบุญจันทร์
รวม ๘ คน บุตรหญิง ๓๒ คน

อุปฮาด รัชการ ไท ๓๓ บัณฑิตแก่กรรม ราช
บุตรกลับไปอยู่เมืองกาฬสินธุ์ตามเดิม เมื่อขบขั้ไทศกรุล
ราช ๓๒๐๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวโงนบุตร
พระพรหมอาษาเจ้าเมืองมหาไชยเก่าเป็นอุปฮาด ท้าว
หมื่นน้องท้าวโงนเป็นราชบุตร อุปฮาดโงนมีบุตรชาย
ชื่อ ท้าวลาภ ท้าวมูม ท้าวชุม ท้าวจิ ท้าวอิน ท้าวห้า
ท้าวคำ ท้าวไชย ท้าวเสน ท้าวสา รวม ๓๐ คน
บุตรหญิงรวม ๓๒ คน ถึงข้านจัตวาศกรุลคักราช ๓๒๐๔
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชวงศ์อินทร์ไปเกลี้ยกล่อมเมือง
วังซึ่งยังซกขณอยู่นั้น ราชวงศ์อินทร์เกลี้ยกล่อมได้ตัว
ท้าวโงนทางกับท้าวราชวังนำ ท้าวฉวล บุตรหลานยาว
ไพร่เจ้าเมืองวังเป็นอันมาก กับได้ตัวเพี้ยบุตรโคตพวก
ข้ากระโหลงมาสู่พระบรมโพธิสมภาร ราชวงศ์อินทร์

รัชการไต่ ๒๓ ปี ถึงอนิจกรรมในวัยแม่มีสำคัญ
ปี ๑๒๒๐

ครั้นในบุญเบญจศก ๑๒๒๕ พระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ตั้งให้ราชบุตรหมื่นเป็นพระภุชงค์บริรักษ์เจ้าเมือง ยก
บ้านโพธิ์เป็นเมืองภูทอกสว่าง อยู่ปากโขงฝั่งซ้ายริม
แม่น้ำเซียงไฟ ชนกับเมืองสกลนครอีกเมืองหนึ่ง กับ
โปรดเกล้าฯ ให้ท้าวเทพกษัติเป็นพระสิทธิศักดิ์ประสิทธิ
เจ้าเมือง ยกบ้านโพธิ์สว่างทาดขาวริมน้ำปลาหาง ใน
แขวงเมืองสกลนคร เป็นเมืองสว่างแดนดิน ชนกับ
เมืองสกลนครอีกเมืองหนึ่ง ในชนเมืองร้อยเอ็จ เมือง
อุบลเกิดฝนแล้ง ราษฎรเมืองร้อยเอ็จ เมืองอุบลตกเข้า
เป็นอันมาก พวกนี้อพยพครอบครัวเข้ามาอยู่ในเขต
แขวงเมืองสกลนครหลายสิบครอบครัว

ครั้นถึงบวชออกจกจลศักราช ๑๒๒๖ เมืองสกล
นครเกิดฝนแล้ง เข้าเปลือกหนัก & ขาดอาหารเงิน แต่

ราษฎรพลเมืองไม่แตกกัน เพราะเข้าในท้องทัพพอเจอ
งานกันกินได้ตลอดการรอกอศอกยักยักหนึ่ง

ครั้นถึงบิณฑาณพศกจุลศักราช ๑๒๒๘ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ๑ ตั้งให้ท้าวบุญศรีอุปฮาดคี่เจ้า เป็น
ราชวงศ์ ให้ท้าวราชบุญศรีอุปฮาดโง่งเป็นราชบุตรเมือง
สกลนคร

ครั้นบิณฑาณพศกจุลศักราช ๑๒๓๔ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บิณฑาณราชเจ้า รัชกาลที่ ๕
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ๑ ตั้งให้ท้าวโง่งคำยศรี
ราชวงศ์อินทเป็นพระศรีสกลวงศ์ ผู้ช่วยราชการเมือง
สกลนคร แลโปรดเกล้าฯ ๑ ตั้งให้ชัยเป็นพระไพศาลศรี
มานุรักษ์เจ้าเมือง ยกบ้านนาโพเป็นเมืองโพธิ์ไพศาล
นิคม ชนแก่เมืองสกลนครอีกเมืองหนึ่ง

ครั้นยังบุญสัปดาห์ศกจุลศักราช ๑๒๓๗ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ๑ ให้พระยามหาอำมาตย์ (จีน) เป็น

แม่ทัพคุมทหารกรุงเทพฯ กับไพร่พลกำลังหัวเมืองฝ่าย
 ทวันออกเฉียงเหนือไปตั้งอยู่เมืองหนองคาย ปรึกษาย้าย
 จันช่อที่มากจะทำการเสาะหาเมืองเวียงจันทร์ร้าง เมือง
 สกลนครถูกเกณฑ์พลกำลัง ๓๐๐๐ คน พระศรีสกลวงศ์
 (โง่นคำ) ผู้ช่วยเป็นนายทัพ คุมกำลังรบย้ายจันช่อ
 มีไชยในการทัพคราวนี้

ในรัชชวรรัฐศกจุลศักราช ๑๒๓๘ พระยาประเทศธานี
 (คำ) อุปฮาดโคง ราชบุตรราช บัวยังฉนิกรกรม
 พระยาประเทศธานี (คำ) อายุ ๘๐ ปี รัยราชการได้
 ๓๘ ปี จึงฉฉนิกรกรม ราชวงศ์ยศได้เป็นผู้รักษาราช
 การเมืองสกลนคร ในรัชฉฉศกจุลศักราช ๑๒๓๘
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บัยมหาราช
 เจ้า รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราช
 ทานสัญญาบัตรให้พระศรีสกลวงศ์ (โง่นคำ) ผู้ช่วย
 เป็นอุปฮาด ให้ท้าวฟองบุตรพระยาประเทศธานี (คำ)
 เป็นราชวงศ์ เมืองสกลนคร

ครั้นถึงบ้านสำฤทธิศกกุลศักราช ๑๒๔๐ พระบาท
 สมเด็จพระเจดจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บิษยมหาราชเจ้า
 รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
 สัญญาบัตรให้ราชวงศ์ยกเป็นพระยาประจันตประเทศธานี
 ตำแหน่งเจ้าเมืองสกลนคร แลให้ท้าวชุมบถร้อปฮาค
 โฉงเป็นราชบุตร พระยาประจันตประเทศธานี (บัต)
 มิบถรชายช่อ ท้าวแสง ท้าวภา ท้าวชค ท้าวเลา
 ท้าวจุม ท้าวเกตุ ท้าวสีม ท้าวคำพัน รวม ๘ คน
 บุตรหญิงรวม ๖ คน อปฮาค (โง่นคำ) มิบถร
 ชายช่อ ท้าวพงศ์ ท้าวขรค ท้าวนรภา ท้าวสิง
 ท้าวสัง ท้าวเส ท้าวไท ท้าวบัวคำ รวม ๘ คน บุตร
 หญิงรวม ๑๑ คน ราชวงศ์ฟอง มิบถรชายช่อ ท้าว
 สวรรคค ท้าวอินท ท้าวแดงอ่อน รวม ๓ คน
 บุตรหญิงรวม ๕ คน ราชบุตรจุมมิบถรชาย ๕ คน
 บุตรหญิง ๑ คน

ครั้นถึงขวอกลอศกจุลศักราช ๑๒๔๖ ยาคหลวงไต่
มาตั้งสอนศาสนาโรมันคาทอลิกอยู่ที่บ้านท่าแร่แขวงเมือง
สกลนคร

ครั้นถึงขวอกลอศกจุลศักราช ๑๒๔๖ พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาเจ้า
รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราช
วรานุกูลเป็นแม่ทัพคุมกองทัพอไทยลาวยกขึ้นมาค้างอยู่
เมืองหนองคายจะไปปราบฮ้างจีนฮ่อซึ่งมากระทำการ
จลาจลที่เมืองเชียงขวาง ทั้งเชียงคำฝ่งซ้าย ในการทัพ
คราวนี้เมืองสกลนครถูกเกณฑ์กำลัง ๑๐๐๐ คน ช้าง
๒๕ เชือกไปเข้ากองทัพ ก็ถูกเกณฑ์ส่งเสบียงทัพเป็น
เข้าสาร ๓๐๐๐ ถึง แลถูกเกณฑ์โคต่าง ๑๐๐ โค ส่ง
ทางบกย่างทางเรือบ้าง ในการทัพคราวนี้ โปรดให้
อุปฮาด (โง่นคำ) ราชวงศ์ฟอง เป็นนายทัพคุมพล
กำลัง ๑๐๐๐ คน ช้าง ๒๕ เชือก ไปเข้ากองทัพพระยา
ราชวรานุกูลที่เมืองหนองคาย แม่ทัพคุมกองทัพอ

ข้ามโขงไปถึงเมืองบริคนฝั่งซ้าย ได้รับใบขอกกรรมการ
เมืองสกลนครผู้รักษามืองว่า พระยาประจันตประเทศ
ธานี (ขก) เจ้าเมืองขยงอินทกรรม อายุ ๖๘ ปี
อยู่ในราชการได้ ๗ ปี แม่ทัพจึงโปรดให้พระอุปฮาด
(โง่นคำ) กลับไปรักษาราชการเมืองสกลนคร ให้
ราชวงศ์ฟองคัมกองทัพนามแม่ทัพไป

ครั้นถึงบรรดาตีตกกุดศักราช ๑๖๔๖ โปรดเกล้าฯ
ให้พระเจ้าอนงยาเออ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเสด็จ
ขึ้นมาเป็นแม่ทัพหนนตั้งอยู่ที่เมืองหนองคาย ปรายซ้าย
ชื่อเมืองเชียงขวาง ทิ้งเชียงคำซึ่งมากระทำการจลาจล
นั้น ในชนเจ้าพาทามหงเวียนเนี่ยนเจ้าเมืองพชนหน
กองทัพนั้งเคษมาทางเมืองวังคำ ลงมาถึงบ้านขอกคำ
แซแขวงเมืองภูวากลสว่าง โปรดเกล้าฯ ให้เมืองสกล
นครจัดการมการคุมไพร่ขึ้นไปรักษาค่าน เมืองสกล
นครได้ให้พระอนบาลฯ (เมฆ พรหมสาขา) เมอ
เป็นท้าวสุวรรณสาร คุมพล ๓๐๐ คนอาวุธสำหรับมือ

ขึ้นไปรักษากำแพงทาง ตั้งอยู่บ้านนากระแตงต้นเขาอาภ
 แหวงเมืองภูวาคลผงซ้าย ก็ไปรบกเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา
 ศรัทธาชัยนรินทร์ เมื่อยเป็นทจมนมณฑลเพชรพทกษณไป
 ยกหลักพระราชอาณาเขตรต้นเขาอาภ แหวงเมือง
 ภูวาคลผง

ถึงบรชอัฐศก จุลศักราช ๓๕๔๘ พระเจ้าน้องยาเธอ
 กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ยกกองทัพมาช่วยรบ ซึ่ง
 มากระทำการรบลที่เมืองเชียงใหม่ ท่งเชียงใหม่ เมื่อ
 ปรายช่อใดเรียบร้อยแล้วก็เสด็จกลับกรุงเทพ ฯ ทรง
 พระกรุณาไปรบกเกล้า ฯ ให้พระยาสุริยเดช (กาศ)
 ปลัดเมืองนครราชสีมา มาอยู่รักษาราชการเมืองหนอง
 คาบแทน

ถึงขกญนพศกจุลศักราช ๓๕๔๘ พระอัยยาด (โง่น
 คำ) ลงไปเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาธิคุณ รัชกาล
 ที่ ๕ ณ กรุงเทพ ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง

กรณาไปรตเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้พระ
 ขุนยี่ฮาก (โง่นคำ) เป็นพระยาประจันตประเทศธานี ฯ
 เจ้าเมืองสกลนคร พระราชทานเพิ่มเครื่องยศ คือหอก
 ปลอกทองคำหนึ่ง ลูกประคำทองคำ ๓๐๘ ลูก ๓ สาย
 แคร่หามสำรับหนึ่ง ในนามของตราพระราชสีห์ ๑๔๘
 ลงวันพฤหัสบดีเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ไปรตเกล้า ฯ ว่า
 ครั้นพลเมืองเมืองหลวงพระบางแตกหนีกองทัพฮ้ายช่อ
 ลงมาตามลำน้ำโขง มาอยู่เมืองปากลาย เมือง
 ปากเซียง เมืองหนองคายเป็นอันมาก ให้เมืองสกล
 นครเอาเงินช่วยจัดซื้อเข้า ส่งไปเลี้ยงครัวเมืองหลวง
 พระบางที่เมืองหนองคาย เมืองสกลนครได้จัดเอา
 เงินช่วยของหลวง ๑๖๐๐ บาท ซื้อเข้าเปลือกเหนียว
 ได้เข้า ๑๖๐๐๐ สัก สีส้มเป็นเข้าสารได้ ๘๐๐๐ ถึง
 ส่งไปมณฑลอุดร

ครั้นขลุเอกราชกษัตริย์ ๑๒๕๓ ทรงพระกรุณา
 ไปรตเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้ท้าวเมฆบุตร

ราชวงศ์อื่นที่เป็นราชบุตรเมืองสกลนคร และทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงณรงค์โยธา กรมการ
เมืองนครราชสีมา กับพระบริบาลศุภกิจ (คำสาบ)
กรมการเมืองสกลนครขึ้นไปพักหลักพระราชอาณาเขต
ที่บนเขาประทัด หรือเขาพิม ที่น้ำแย่ง แขวงเมืองคำ
เกิดคำวันสองหลัก แขวงเมืองวังคำสองหลัก แขวง
เมืองผางสองหลัก หลวงณรงค์โยธา ได้ตั้งรักษา
ราชการอยู่ที่เมืองวังคำ ๓ เดือน จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้หลวงมลอโยธานโยคขึ้นไปปลัดเปลี่ยน

ครั้งนี้ขานไทศกจุลศักราช ๓๒๕๒ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้ราชวงศ์ฟอง
เป็นอุปฮาด ราชบุตรชุม เป็นราชวงศ์เมืองสกลนคร

ครั้งนี้มะโรงจักวาศกจุลศักราช ๓๒๕๔ ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุริยเดช (ภาค) มา
เป็นข้าหลวงรักษาราชการเมือง เป็นครั้งแรกซึ่งเมือง
สกลนครแรกมีข้าหลวงประจำเมือง พระยาสุริยเดช

(กาศ) ได้เปลี่ยนแปลงระเบียบราชการหลายอย่าง
ที่สำคัญดังนี้ คือ :—

๑, จัดโรงต้มกลั่นสุรา ขายเอาเงินเป็นพระราช
ทรัพย์ของหลวง ไม่ให้ราษฎรต้มกลั่นน้ำสุรา เงินค่า
น้ำสุราในบั้นนี้ขายได้เงิน ๓๓ ชั่ง

๒, ข้าราชการเดิม และทนายเชลยของเจ้าเมืองกรม
การออกเป็นไทย

๓, ให้ยกเลิกเลขซึ่งยกให้เป็นทนายของเจ้าเมือง
กรมการนั้นเสีย

ครั้นมีมะเสงเบญจศึกจุลศักราช ๑๒๕๕ เกิดการทัพ
กับฝรั่งเศส ทางปากแม่น้ำโขงฝั่งซ้าย จึงไปรุดเกล้าฯ
ให้พระยาสุริยเดชข้าหลวงไปเป็นแม่ทัพจัดการทัพอยู่เมือง
นครพนม แล้วไปรุดเกล้าฯ ให้หลวงพิทักษ์บุตทพันธ์
(เทศ) มาเป็นข้าหลวงกำกับเมืองจัดการทัพ เมือง
สกลนครถูกเกณฑ์ราษฎรเป็นกำลัง ๓๐๐๐ คน พร้อม

ด้วยศาสตราวุธลูกกระสุนดินดำ ให้พระวิจิตรพลหาญ
(ไค้) ผู้ช่วย เป็นนายทัพคุมไพร่ไปสมทบกองทัพพระยา
สุริยเกษตร ข้ามโขงขึ้นไปถึงเมืองภูวาทลสว่าง กับให้
เมืองสกลนครส่งเข้าสารเป็นเสบียงทัพไปขึ้นฉางเมือง
นครพนม ๓๐๐๐๐ ถึง กับขึ้นฉางเมืองเขมราฐ ๓๐๐๐๐
ถึง กับให้ทำลูกกระสุนดินดำส่งกองทัพที่เมืองนคร
พนมเนื่อง ๆ

ครั้นถึงขมมะเมียบฉศกฤๅลศักราช ๑๒๕๖ พระยา
สุริยเกษตร (ภาค) กลับมาเป็นข้าหลวงเมืองสกลนคร
ไปรศเกล้า ฯ ให้หลวงพิทักษ์ (เทศ) ไปเป็น
ข้าหลวงเมืองนครพนม พระยาสุริยเกษตร (ภาค) ได้
รับตำแหน่งยศเป็นพระยาตำแหน่งสงคราม ผู้ว่าราชการ
เมืองนครราชสีมา ไปรศเกล้า ฯ ให้จำช่วงไฟประทีป
วังซ้าย (ช่วง) มาเป็นข้าหลวงเมืองสกลนคร จำช่วง
ไฟประทีปวังซ้าย (ช่วง) ได้จัดการเปลี่ยนระเบียบ
การบ้านเมือง ดังนี้ คือ

๑, จำช่วงไฟประทีปวังซ้าย (ช่วง) จัดการตาม
 รัชสั่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม
 เมื่อยังทรงดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงต่างพระองค์
 ดำเนินราชการมณฑลฝ่ายเหนือ ให้จัดตั้งกรมเมือง
 กรมวัง กรมคลัง กรมนา ให้กรมการผู้มีความสามารถ
 ราชการในหน้าที่กรมต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว กับ
 ให้จัดระเบียบการบ้านเมืองตามที่ประชุมตกลงกับจำช่วง
 ไฟประทีปวังซ้าย จัดตั้งให้ท้าวชิตยะ (คล) บุตร
 ราชวงศ์อินทเป็นพระบุรีบริรักษ์กรมเมือง ให้ท้าวสายคำ
 หลานพระยาประจันตประเทศธานี (บัก) เป็นพระพิทักษ์
 ถานะกิจ เป็นกรมวัง ให้ท้าวห้ายครุอุปฮาดโคงเป็น
 พระวรชิตพนานกุลเป็นกรมคลัง ให้ท้าวคำบุตรอุปฮาด
 โคงเป็นพระสมบรูณ์พิชภูมิ เป็นกรมนา กรมเมือง
 มีหน้าที่ชำระคดีสันคักด้วยความแฟ้งแลอาญา ตรวจตรา
 จัยโจรผู้ร้ายรักษาจัขันสุครี ตราสินสำรวจทำสัมโนครวั
 กรมวังมีหน้าที่ปฏิบัติรักษาเจ้าเมือง กรมคลังมีหน้าที่เก็บ

เงินผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นพระราชทรัพย์ของหลวง
กรมนามัน่าที่เก็บเงินค่าหางเข้าแลทำใบสำคัญซื้อขาย
ที่ดิน ทำควมพิมพ์พรรณ

๒, จัดคนใช้ไพร่เจ้าเมืองกรมการเป็นกำลังพาหนะ
ใช้สรวบ คอชวยอายุ ๑๘ ถึง ๒๐ ปี ให้เจ้าเมืองกรมการ
เรียกตัวมาใช้งานได้ ปี ๓ คนละ ๓ เดือน เมื่ออายุย่าง
เข้า ๒๓ ปี จึงให้เก็บเงินค่ารัชชูปการ

๓, จัดการเก็บเงินค่าน้ำสุราตามความตกลงเจ้าเมือง
กรมการ ราษฎรเสียครวเรือนละ ๓ บาท ได้เงินค่าน้ำ
สุรา ๑๒๘ ชั่ง

๔, เงินค่าราชการให้เก็บทั่วหน้ากัน ผู้เป็นชาย
ฉกรรจ์อายุตั้งแต่ ๒๓ ปี ถึง ๗๐ ปี ต้องเสียเงินค่าราชการ
คนละ ๒ บาท บุตรเจ้าเมืองกรมการไม่ยกเว้น แล้ว
ให้แบ่งเป็นส่วนเจ้าเมืองกรมการครึ่ง ๓ เป็นเงินผล
ประโยชน์แผ่นดินครึ่งหนึ่ง

๔๕ ๔ ๕
 ขนเป็นขแรกทยุตรหลานเจ้าเมืองกรมการต้องเสีย
 เงินค่าราชการคนละ ๒ บาทเท่ากับราษฎร เจ้าเมือง
 ตลอดจนอุปฮาดราชวงศ์ ราชบุตรกรมการผู้ใหญ่ผู้น้อย
 ๕ จึงตกลงพร้อมกันเสียเงินค่าราชการคนละ ๒ บาทด้วย
 จนทั่วหนากัน

๕ ๕ ๕
 ครั้นถึงขมะเมสปีตศกจุลศักราช ๑๒๕๗ โปรค
 เกลา ๗ ให้นายรองสุจินดา (ราย) มาเป็นข้าหลวง
 เมืองสกลนคร นายรองสุจินดาข้าหลวงยังไม่ได้จัด
 ระเบียบการอย่างใดรักษาราชการอยู่ได้ ๖ เดือนโปรค
 เรียกกลับมณฑลฝ่ายเหนือ แล้วโปรคเกลา ๗ ให้นาย
 ปรีทราชมาเป็นข้าหลวงกำกับราชการเมืองสกลนคร
 ๕ ๕ ๕
 ต่อไปในเดือนกุมภาพันธ์ปีนั้น พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
 หลวงประจักษ์ศิลปาคม เสด็จมาตรวจราชการถึงเมือง
 สกลนคร ประทับอยู่ที่เมืองสกลนคร ๑๕ วัน ก็เสด็จ
 กลับมณฑล

ครั้นเมื่อออกจากรัฐสุโขทัย ๓๒๕๘ เดือนเมษายน
 นายปรีการาชช่วยตั้งแก่กรรม ไปรบกเกล้า ๆ ให้ส่งศพ
 ไปมณฑล แล้วไปรบกเกล้า ๆ ให้นายฉลองไวยะนารถ
 (ไวย) มาเป็นข้าหลวงเมืองสกลนคร

๒๔/ ครั้นบรรณานพศกจุลศักราช ๑๒๕๘ ราชวงศ์มอญ
แก้กรรม พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม
ข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ
โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนตำแหน่งกรมการ คือให้อุปฮาด
ฟ้องว่าที่พระสกลกิจวิจารณ์ ปลัดเมือง ให้ราชบุตร
(เมฆ) ว่าที่พระอนบาลสกลเขตร์ยกยตร์ ให้ท้าวอรดี
บุตรพระยาประจักษ์ประเทศธานี (โง่นคำ) ว่าที่พระ
วิเศษสกลกิจ ผู้ช่วยราชการ ตำแหน่งอุปฮาด ราชวงศ์
ราชบุตรอย่างแบบเก่าให้ยกเลิก

กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าหลวงต่างพระองค์
สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ (มณฑลอูร) เสด็จ

กลัฏฐกรรณ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๑ ให้
พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลนา เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล
สำเร็จราชการมณฑลฝ่ายเหนือ และทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ๑ ให้เปลี่ยนนามมณฑลฝ่ายเหนือ เป็น
มณฑลอหิ

ครั้นรัชกาลทิศาปาณิสวรรคต ๑๒๖๒ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๑ พระราชทานสัญญาบัตร
ให้ราชบุตร (เมฆ) เป็นพระอนาชาตเสนาบดี
ถึศกดินา ๑๐๐๐ ไร่ ให้ท้าวอริยบุตรพระยาประจันต
ประเทศธานี (โง่นคำ) เป็นพระวิเศษเสนาบดี ผู้ช่วย
ถึศกดินา ๘๐๐ ไร่ ในรัชกาลที่ ๕
พระราชทานเงินเดือนให้แก่เจ้าเมืองกรมการ เงินเบี้ย
หวัดหรือเงินเบี้ยอย่างแบบเก่าให้ยกเลิก

ครั้นรัชกาลทิศาปาณิสวรรคต ๑๒๖๓ เกิดไข้ฉี่หนู
ที่แขวงเมืองสกลนคร โดยนายทิดเข้มบ้านมายตั้งตัว

ขึ้นเป็นผู้วิเศษ ให้ฆ่าสุกรแลกระบือเผือก เกรงว่า
 สุกรแลกระบือเผือกจะเป็นภัย แลให้ทิ้งเงินพดด้วง
 เงินเหรียญสยามเสีย เพราะเงินเหล่านี้จะกลายเป็น
 เหล็ก ให้เอาหินแร่มาเก็บรักษาไว้ จะกลายเป็นทอง
 เป็นเงิน ราษฎรที่โง่เห็นผิดกลายเป็นชอบมีในเขตร์
 จังหวัดสกลนครเป็นอันมาก ข้าหลวงเจ้าเมืองกรมการ
 เกรงว่าจะเกิดเหตุจลาจลแก่บ้านเมือง จึงได้มีใบบอก
 ขอทหารที่มณฑลอุดรมาช่วยปราบผู้ชั่วร้าย มณฑล
 ส่งหลวงพิสัยสิทธิกรรม กับนายร้อยเอกสี่คนพลทหาร
 ๑ โหล มาช่วยปราบผู้ชั่วร้ายที่ยานมา จนเป็นการ
 สงบเป็นปรกติเรียบร้อย

ครั้นขึ้นจัตวาศกจุลศักราช ๑๒๖๔ เกิดฝนแล้ง
 การทำนาของราษฎรไม่ได้ผล แต่ยังไม่ถึงกับขอขาก
 ในขั้นโปรกเกล้า ๆ ให้เปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครอง
 คือ ให้เมืองขึ้นเปลี่ยนนามเป็นอำเภอ ให้เจ้าเมืองเป็น
 นายอำเภอ ให้อุปฮาดเป็นปลัดอำเภอ ให้ราชวงศ์เป็น

สมุหยาณูชีอำเภอ ให้ราชบุตรเป็นเสมียนอำเภอนั้นอยู่
 ในความปกครองของเมืองสกลนคร ส่วนกรมการในเมือง
 สกลนคร ให้พระบุรีบริรักษ์ (สกล) เป็นนายอำเภอมือง
 สกลนคร ให้ขุนสรรพกิจหิรัญ (เทศ) เป็นพนักงาน
 คลัง ให้นายขันธ พรหมสาขา บุตรพระอนบาลสกล
 เขต (เมฆ) เป็นพนักงานยาณูชีคลัง ให้พระบริบาล
 ศุภกิจ (คำสาบ) เป็นผู้พิพากษา ให้นายมาก พรหม
 สาขา บุตรพระอนบาลสกลเขต (เมฆ) เป็นผู้ช่วยผู้
 พิพากษา ให้พระสกลกิจวิจารณ์ ปลัด (ฟอง) ทำการ
 รักษาพระอัยการ แลเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลเมือง
 ทั่วบ ให้พระอนบาลสกลเขต (เมฆ) ทำการปลัด
 เมือง ให้หลวงสกลนครานุการ (นรกา) บุตรพระยา
 ประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) เป็นสรรพากร ให้
 พระพิทักษ์ฉานะกิจ เป็นพระอำมรงค์ ตำแหน่งกรม
 การเมืองสกลนคร มีกรมเมือง กรมวัง กรมคลัง
 กรมนา นั้นยกเลิก

ถึงยเถาะเข้ญศกกุลคักรราช ๓๒๖๕ เมืองสกลนคร
 เกิดความชกเข้าตลอคทั่วทั้งเขตร์แขวง โดยเหตุ
 ฝนแล้งแลในยี่ชานราษฎรทำนาไม่ได้ เข้าเปลือก
 ขายกันขาดละ ๓ ถึง พระวิเศษสกลกิจ (อรดี) ผู้ช่วย
 ถึงแก่กรรมในยี่ชาน

ครั้นยมะเส็งสปีตศกกุลคักรราช ๓๒๖๗ พระบุรีบริรักษ์
 นายอำเภอเมืองสกลนครช่วยเป็นตมอิมพาท ทรงพระ
 กรณาไปรคเกล้า ฯ ให้พระวิชิตพลหาญ (ไ้) เป็น
 นายอำเภอแทน

ครั้นยมะเมือยศกกุลคักรราช ๓๒๖๘ ทรงพระกรณา
 ไปรคเกล้า ฯ ให้พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา
 ข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอุดรกลัยกรุง
 เทพ ฯ ให้พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพ) มาเป็น
 สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอุดร พระสกล
 กิจวิจารณ์ ปลัดเมืองทำการรักษาพระอัยการมีความ
 เก่งชราภาพ ไ้ลาออกจากหน้าข้าราชการ ในยี่ชาน

กมภาพนธ์ หรือเคอน ๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ดำรงราชานุภาพ เมื่อทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทยเสด็จมาตรวจราชการเมืองสกลนคร
ประทับอยู่ ๒ วันแล้วเสด็จไปทางธาตุพนม

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๒๖๘ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้หลวงพิไชยสิทธิกรม ข้าหลวง
เมืองสกลนคร ไปเป็นข้าหลวงเมืองขอนแก่น ให้
หลวงผดุงแคว้นประจักษ์ (ช่วง) ข้าหลวงเมืองขอนแก่น
เป็นข้าหลวงเมืองสกลนคร แลทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้พระอนุบาลสกลเขตต์ ปลัดเมือง
ทำการนายอำเภอแทนพระวิชิตพลหาญ (ไค้) ค่อยไป
พระเสนาณรงค์นายอำเภอพรรณานิคม พระสริน
บริรักษ์นายอำเภอวาริชภูมิ พระสิทธิศักดิ์ค่านายอำเภอ
สว่างแดนดิน ลาออกจากราชการ ตำแหน่งนายอำเภอ
ทั้งนี้ มณฑลทั้งให้นายชั้นี พรหมสาชา บุตรพระ

ขุนบาทสดลเชตร์ เป็นขุนราชชั้นรัชสกุลรักษ์ แลเป็น
 นายอำเภอพรหมนิคม ให้พระบริบาลศกกิจ (คำสาย)
 ผู้พิพากษาศาลเมืองเป็นนายอำเภอวาริชภูมิ ให้นายทะ
 พรหมสาชา บุตรพระบุรีบริรักษ์ (เคล) เป็นนายอำเภอ
 สว่างแดนดิน หลวงผดุงแคว้นประจันต์ ได้ตัดถนน
 ในเมือง ๓ สาย คือ ๑. ถนนเปรมปรีดา ๒. ถนน
 มัคคาโลย ๓. ถนนใสสว่าง (มีอยู่ก่อนแล้ว ๕ สาย
 คือ ๑. ถนนเจริญเมือง ๒. ถนนไร่ฤๅช. ๓. ถนนสุข
 เกษม ๔. ถนนเรืองสวัสดิ์ ๕. ถนนกำจักษ์)

ครั้น^๕ขอโทษกฤตจักราช ๑๒๗๒ ทรงพระกรุณา
 ไปรบกเกล้าฯ ให้หลวงผดุงแคว้นประจันต์ ข้าหลวงเมือง
 สกลนคร ไปเป็นข้าหลวงเมืองหล่มสักก็ และทรง
 พระกรุณาไปรบกเกล้าฯ ให้พระสุนทรอนคัก (สุทธิ
 เหมินทร์) ข้าหลวงสรรพากรมณฑลพายัพ มาเป็น
 ปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร

อนึ่งได้จัดสร้างศาลากลางจังหวัดขึ้น ๑ หลัง กับ
ที่พักเจ้าเมืองขึ้น ๑ หลัง

ในขณะนั้นเศรษฐีสลกใจอย่างใหญ่หลวงทั่วไปใน
ประเทศสยามเกิดขึ้น คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวง บิษยมหาราชเจ้าของชาวเราได้เสด็จสวรรคต
เมื่อวันที่ ๒๒ เดือนตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘ แล้วพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้เสด็จขึ้นเสวย
ราชสมบัติ จึงเป็นอันชนชมยินดีทั่วหน้ากันต่อมา

ครั้นปีพุทธศักราช ๑๓๐ จุลศักราช ๑๒๗๓ พระพุทธ
ศักราช ๒๔๕๔ ได้จัดการก่อสร้างที่พักไว้เป็นของหลวง
สำหรับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยได้พักอาศัยต่อไป โดย
ให้พระอนบาลสกลเขตร (เมฆ พรหมสาขา) ปลัด
เมือง เป็นนายงานจัดการก่อสร้าง เครื่องไม้ต่าง ๆ
ที่ใช้ในการก่อสร้างครั้งนี้ได้ขอแรงราษฎรตามตำบล
ในท้องที่อำเภอเมือง อำเภอชนช่วยจัดหา แล้วขอแรง
ราษฎรในอำเภอเมือง อำเภอพรรณานิคม อำเภอ

วารีชภูมิ อำเภอมานวนนิวาศ อำเภอสว่างแดนดิน
ช่วยกันปลูกชน คือ:—

๑ ปลูกขกขตรเมือง	๒ ปลูกแพ่ง
๓ ปลูกศกมาตรา	๔ ปลูกสรรพากร
๕ ปลูกสมหยาญช	๖ ปลูกแพทย
๗ ปลูกยภีธรรม ๒ หลัง	๘ ปลูกยพิพากษา
๘ โรงเรียน	

แลในบัญชีกรีก ๑๓๐ จุลศักราช ๑๒๗๓ พระ
พุทธศักราช ๒๔๕๔ นี้ ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัด
สกลนครได้ประชุมปรึกษาพร้อมด้วยข้าราชการ จัก
การทำการก่อสร้างน้ำเพื่อไว้ใช้สำหรับราชการ ข้าราชการ
การตลอดพอคำกฤตยได้พร้อมกันชอนางน้ำถวายเป็น
ของหลวงได้ ๔๐ น้ำ พระอนชาตสกลเขตร์ ปลัด
จังหวัดทำการนายอำเภอ ได้ขอแรงราษฎรตามคำยล
หาไม้ทำรั้วคอกม้า ๒ แห่ง คอกเลี้ยงสำหรับบุญเลี้ยงทำ
ที่ทุ่งดอนขามทิศเหนือเมืองสกลนคร ห่างเมือง ๕๐ เส้น

คอกกว้าง ๑๕ เส้น ยาว ๒๐ เส้น คอกสำหรับปลูกฝันทำ
 หนาคอนโพทุ้ม ซึ่งรองอำมาตย์เอก พระอนุบาล
 สกลเชครได้ยกถวายรัฐบาล คอกนี้ห่างจากเมือง ๕๐
 เส้น ทำกว้าง ๑๕ เส้น ยาว ๑๕ เส้น

๔๖
 บัณฑิตวิชาศก ๓๓๓ จุลศักราช ๑๒๗๔ พระพุทธ
 ศักราช ๒๔๕๕ ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร
 ได้สั่งให้พระอนุบาลสกลเชคร ปลัดจังหวัดเป็นนายงาน
 จัดการก่อสร้างสถานพระราชการต่าง ๆ ขึ้นณบริเวณเรือน
 จำ เพิ่มเต็มอีกหลายอย่าง แลในปีนั้น หลวงสกล
 นครานุการ (นรภา พรหมสาธา) บุตรพระยาประจันต
 ประเทศธานี ซึ่งรับราชการในตำแหน่งพจามรงค์ และ
 บ่วยเนื่องจากช้างสีคอเปนย้าตกมัน ได้ทะครุบเมื่อ
 พ.ศ. ๒๔๕๔ แต่เดชะบุญหลวงสกล ฯ มิได้ไปอันตราย
 ในเวลานั้น แต่ได้มีอาการบ่วยต่อมา เลยเกิดวิกลจริต
 เขาบ่นยังตัวเองตายทบ้านหม่นวิจารณ์ (สัง)

^๔ บัณฑิตเบญจศก ๓๓๒ จุลศักราช ๑๒๗๕ พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ ท่านมหาอำมาตย์โท พระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิรยศิริ) รองเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มาตรวจราชการ ได้มีบัญชาให้เริ่มลงมือทำทางข้ามเขาพานตรงไปมณฑลนครราชสีมา โดยทำไปติดต่อกับจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ทางราชการ แลการส่งสินค้าไปมาสะดวกรวดเร็วขึ้น เพราะเป็นทางตรงระยะใกล้กว่าทางเดิมที่ต้องเดินอ้อมเขาไปทางอำเภอภูมอวาฬ ^๔ ถึง ๔๐๐๐ เส้นเศษ ได้ตามความประสงค์ซึ่งจังหวัดสกลนครได้ขอกราบทูลขอไปยังกระทรวงมหาดไทย ฯ ได้สั่งมณฑลร้อยเอ็ดให้จังหวัดกาฬสินธุ์ทำทางติดต่อกันแล้ว พระยามหาอำมาตย์พักอยู่เมืองสกลนคร ๒ วันเลยไปตรวจราชการ อำเภอหนองสูงจังหวัดนครพนมต่อไป ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร ได้สั่งให้อำเภอเมืองสกลนครเริ่มเกณฑ์คนลงมือจัด

ทำทางข้ามเขาพานสายนี้ รองอำมาตย์เอกพระอนุบาล
สกลเขตต์ ปลัดจังหวัดทำการนายอำเภอเมืองสกล
นคร ได้ส่งกำนันเกณฑ์ขอแรงคนไปจัดสร้างทางสายนี้

การสร้างทางสายนี้ ย่อมเป็นการยากลำบากอยู่
มาก เพราะเหตุที่ต้องทำเป็นพนทล่วนแล้วไปด้วยหิน
แลมีร่องน้ำลำธารอยู่หลายแห่ง ซึ่งจำเป็นต้องทำสะพาน
ข้าม แลเจาะผ่าหินออกให้เป็นช่องเกวียนเกวียนได้สะดวก
ที่ระจัดทำ มีเป็นที่ยากอยู่ ๔ แห่ง คือ ที่ ๑ เขาชนลิง
ที่ ๒ เขาแมลงคืบ ที่ ๓ เขาขาว ที่ ๔ กองคำขมด กอง
นี้กว้างมีระยะทางถึง ๔๐๐ เส้นเศษ

พนักงานที่ให้เป็นนายงาน ตรวจรักษาแลควบคุมการ
จัดทำทางสายนี้ คือ

๑, รองอำมาตย์เอก พระอนุบาลสกลเขตต์ (เมฆ.
พรหมสาขา) ปลัดจังหวัดดูแลจัดการทำ แต่เมือง
ถึงตากไซ แลเลยตรวจการทั่วไปด้วย

๒, รองอำมาตย์ตรี พระพิณบํารุงราษฎร์ (คาย)
 จำจังหวัดทั้งแต่ตากโฮไปถึงห้วยแพ่งแสน

๓, นายอินตา ปลัดซ้ายอำเภอเมือง คูแด้แต่ห้วย
 แพ่งแสนไปถึงน้ำพุ

๔, รองอำมาตย์ตรี หลวงพิจารณ์อักษร (เส
 พรหมสาขา) ปลัดขวาอำเภอเมือง ตั้งแต่เขาขุนลัง
 เปนต้นไปต่อเขตจังหวัดกาฬสินธุ์

จัดการเรียบรายเงินสำหรับขอเครื่องมือในการสร้าง
 ทางสายนี้ได้จำนวนเงิน ๒๐๐๐ บาทเศษ มีรายนามผู้ท
 ออกเงินดังนี้

๑. อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี ผู้ว่า
 ราชการเมืองสกลนคร ๑๐๐ บาท

๒. อำมาตย์โท พระสุนทรธนะศักดิ์ (พระยาสกล
 กิจวิจารณ์) ปลัดมณฑลประจำจังหวัด ๑๐๐ บาท

๓. รองอำมาตย์เอก พระอนุนายาสกลเสกสรรค์ ปลัด
จังหวัดทำการนายอำเภอเมือง ๑๐๐ บาท

๔. เงินยืมค่าเมืองสกลนคร ๑๐๐ บาท

๕. พระพิริยบำรุงราษฎร์ เจ้าจังหวัด ๖๐ บาท

๖. ขุนราชชนนีสถลภักย์ (ขุนศรีนครานุรักษ์)
นายอำเภอพรหมนิคม ๕๐ บาท

๗. ขุนสารสินธุ์ประเสริฐ ผู้ช่วยราชการจังหวัด
สกลนคร ๓๐ บาท

๘. หลวงโชติภูมิภักดี นายอำเภอสว่างแดนดิน
๒๐ บาท

๙. ขุนชำนาญสำรวจกิจ (ขุนฉิมมัยสิทธิการ)
ปลัดขวาอำเภอเมือง ๒๐ บาท

๑๐. นายสังข์ทอง พรหมสาขา พ่อค้า ๒๐ บาท

๑๑. นายไชยสาร จันทแสง พ่อค้า ๒๐ บาท

๑๒. หลวงพิริยธรรมาภรณ์ ปลัดอำเภอเมือง ๑๕ บาท

บรรดาข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้าจีน
ไทยแลราษฎรสามัญทั่วไปในจังหวัดสกลนคร ได้ออก
เงินช่วยเหลือหลายสิบคนรวมกันได้เงิน ๒๐๐๐ บาทเศษ

ท่านปลัดมณฑลประจำจังหวัดสกลนคร ได้มีใ
บบอกขอให้หลวงพิหารณัฏฐกร ปลัดอำเภอเมืองพร้อม
ด้วยตัวเงินเข้าไปยัง พระยามหาอำมาตย์ เพื่อจัดซื้อ
เครื่องมือเจาะฝาทึบแลทำสะพาน ได้เครื่องมือต่าง ๆ
นำเข้ามาถึงเมืองสกลนคร แล้วก็ลงมือจัดทำต่อไป

ได้สร้างสะพานใหญ่สำคัญอยู่ในทางสายที่ ๓ สะพาน
คือสะพานน้ำพอง สะพานข้ามห้วยแพ่งแสน สะพานข้าม
ห้วยเคียก มีสะพานข้ามร่องน้ำลำธารแห่งละเล็กละน้อย
อีก ๑๒ แห่ง รวมเป็น ๑๕ แห่ง เริ่มลงมือจัดการ
สร้างทางสายนี้แต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๘
รวมเวลาได้ ๘ ปีเศษทางจึงสำเร็จ เปิดให้พ่อค้ามหา
ชนอาศัยนำยานพาหนะเดินไปมาได้สะดวก

๔ พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้สร้างสโมสรเสือป่า ๓ หลัง
ครัวพร้อม

แล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายขุนราช
ชั้นยศกลวัณ (ชั้น พรหมสาขา) นายอำเภอพระนา
นิคม ไปเป็นนายอำเภอหนองสูง จังหวัดนครพนม

๔ พ.ศ. ๒๔๕๘ พระยารวเกศ มาตรวจราชการ
ทหารบก พักตรวจราชการที่เมืองสกลนคร ๒ วัน
แล้วเลยไปทางมณฑลอุดร

แล้วพระยาอภัยการประสิทธิ์ อธิบดีกรมไปรษณีย์
โทรเลข พร้อมด้วยพระไปรษณีย์โทรเลข ได้มาตรวจ
ราชการที่เมืองสกลนคร พักอยู่ ๓ วัน แล้วเลยไป
ทางจังหวัดกาฬสินธุ์

๔ พ.ศ. ๒๔๖๐ พระยาราชพินิจ เจ้ากรมปลัดของ
กระทรวงมหาดไทย มาตรวจราชการที่จังหวัดสกลนคร
พักอยู่ ๓ วัน แล้วเลยไปทางจังหวัดกาฬสินธุ์

แต่ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ นี้ กระทรวงการลาใหม่ ได้
 แต่งให้นายทหารคุมพวกทหาร ๓๒ คนขึ้นมารับม้าผู้แล
 เมียร์รวม ๘๕ ม้า ซึ่งข้าราชการพ่อค้าราษฎรจังหวัด
 สกลนคร ซอถวายแต่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้น ลงไป
 รวมเลขงัวที่อำเภอจนทกมณฑลนครราชสีมา

ในชั้นกรรมการอำเภอเมืองสกลนคร ได้เกณฑ์
 ขอแรงราษฎรปลูกศาลาขึ้นตามบ้านรายทางหลวง คือ

๑. ที่บ้านหนองเหียน ตำบลบ้านเหล่า โพนค้อ ๑ หลัง
 กว้าง ๑๐ ศอก ยาว ๑๖ ศอก ทรงบนหยา
 มีเฉลียงรอบ มีมุขยื่นออกข้างหลัง กั้นเป็นห้องนอน
 ชายน้ำ สรรวม

๒. ที่วัดค้อหวาย พงตำบลค้อไชยอีก ๑ หลัง ๓ ห้อง
 กว้าง ๑๐ ศอก ยาว ๑๖ ศอก ทรงบนหยา มีเฉลียงรอบ
 มีมุขยื่นออกด้านหลัง แปลนเดียวกับที่พักหนองเหียน
 ที่พักบ้านคดมะไฟ ตำบลขมิ้น อีก ๑ หลัง กว้าง
 ๑๐ ศอก ยาว ๑๖ ศอก แปลนเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว

เครื่องไม้ที่ทาลวนแต่ไม้ตะเคียน ไม้เต็ง ไม้รัง
 พนผาหลังคาไม้กระดานทั้งสี่ การจัดทำขอแรง
 ราษฎรทั้งหมด

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ รัฐบาลกรุงเทพฯของเราได้
 ประกาศสงครามกับประเทศเยอรมัน และออสเตรีย
 อังกฤษ

แลชนลี้ภัยพจนแสงคง (กอนัน) บุตรพระอนุชา
 สกลเชตร ซึ่งรับราชการเป็นพนักงานไปรษณีย์โทรเลข
 ได้ช่วยถึงแก่กรรม

เมื่อเมษายนศักราช ๒๔๖๐ พระพุทธศักราช ๒๔๖๓
 ศก ๓๗ ได้จัดทำเครื่องไม้สร้างโรงเรียนใหม่ขยาย
 ให้จำนวนนักเรียนได้ประมาณ ๓๐๐—๔๐๐ คน แล
 ให้ถูกต้องตามแปลนของกระทรวงศึกษาธิการต้องการ
 พระอนุชาสกลเชตรได้ประชุมกำนันแบ่งหน้าที่ให้จัดการ
 ขอแรงราษฎรตามหมู่บ้าน ซึ่งชนกับอำเภอเมืองจัดการ
 หาเริ่มสร้างในปีนั้นเสร็จ

ใน^{๔๕}ชน ไททรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสธยา
มณฑลต่าง ๆ ทั้ง ๑๘ มณฑล เข้าไปถวายบังคม
และรับเสด็จสารทูลธวัชไปประจำกรมที่จังหวัดสถลนคร
ท่านอำมาตย์โท พระยาสถลกิจวิจารณ์ ปลัดมณฑล
ประจำจังหวัด ซึ่งเมื่อแรกมาประจำจังหวัดนั้น เป็นที่
พระสุนทรธรรมาธิบดี ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์
เป็นที่พระยาใน^{๔๕}ชน เข้าไปราชการกรุงเทพ ฯ ในคราว
งานเสธยาถวายบังคม มีนายเสธยาแลพลเสธยา
จังหวัดนั้นได้เข้าไปกรุงเทพ ฯ ๑๓ นาย มีนามดังต่อไปนี้

๑. นายหมื่นโท ขุนนิคมพรรณาเขตร นายอำเภอ
พรรณานิคม

๒. นายหมื่นโท ขุนวิริทย์ ฯ ศึกษาธิการจังหวัด
สถลนคร

๓. นายหมื่นตรี หริ่ม พุ่มขจร พอำมรงค์

๔. พลเสธยา ฟอง นวนมณี

๕. พลเสธยา เหลลา เทพพิทักษ์

๖, พลเสือบา ส ขัญญาประชุม

๗, พลเสือบา ฝาย อินธิแสน

๘, พลเสือบา พิมพ อิศวาวณ

๙, พลเสือบา บัง อปพงศ

๑๐, พลเสือบา จันทร อุกฤษ

๑๑, พลเสือบา คล้าย พรหมสาชา

๑๒, พลเสือบา คง สวรรณรงค์

๑๓, พลเสือบา ทวน เทศประสิทธิ์

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ รองอำมาตย์โท หลวงโชติ
ภุมภักดิ์ (ทะ พรหมสาชา) นายอำเภอบ้านหัน ซึ่ง
ทางราชการให้ไปเป็นผู้รักษาราชการแทนปลัดมณฑล
ประจำจังหวัดสกลนคร ในระหว่างปลัดมณฑลไปราชการ
กรุงเทพ ฯ ได้ช่วยเป็นไต่หัดใหญ่ถึงแก่กรรม

ปีพ.ศ. ๒๔๖๒ รองอำมาตย์โท ขุนวินิจสกลการ
(มาก พรหมสาชา) บุตรพระอนุบาล ฯ ซึ่งรับราชการ
เป็นผู้พิพากษาที่ ๒ ศาลจังหวัดสกลนครช่วยถึงแก่กรรม

แต่ในชั้นมณฑลได้ส่ง นางสาวนวม พรหมสาขา
บุตรขุนฉิมมัยสิทธิการ ลงไปเรียนวิชาครูที่โรงเรียน
เบญจมราชาลัย จังหวัดพระนคร

ส่วนราชการงานเมือง ก็เป็นที่ยกพระบรมราชโองการ
ข้ามเขาพานไปจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งได้เริ่มลงมือสร้าง
มาแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ ยังไม่เสร็จนั้น แต่ได้ระดมการปลูก
สร้างโรงเรียนซึ่งได้จัดหาไม้แต่ พ.ศ. ๒๔๖๑ นั้นขึ้น
โรงเรียนหลังนี้ปลูกทรงปลูก ขาว ๒๐ คอก ห้อง
กว้าง ๕ คอก รวม ๑๒ ห้อง มีมุขยื่นออกข้างหน้า ๒ ข้าง ๆ
ละมุข ใช้เสา ๕๖ เสา ครอบม้อ ๕๕ คั่น.

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๓ ทางราชการได้สั่งให้สร้าง
สนามขึ้นตามจังหวัดทุก ๆ จังหวัด จังหวัดสกลนคร
นี้ได้สร้างสนามขึ้นที่โคกกองบาก ระหว่างกลางหนอง
ชายขาวกับหนองสนม สนามนี้อยู่ทิศตะวันตกเฉียง
ใต้ของเมืองสกลนคร ห่างจากเมืองสกลนคร ๕๐ เส้น

พระอนบาลสกลเชตร์ (เมฆ พรหมสาขา) ปลัด
 จังหวัดทำการนายอำเภอเมือง ได้เป็นนายงานเกณฑ์
 ขอแรงราษฎรอำเภอเมือง อำเภอพรหมนิคม อำเภอ
 บ้านหัน อำเภอวานรนิวาส เข้าตัดทาง ขึ้นพอได้แต่ตัด
 ทางป่าแล้ว

รองอำมาตย์เอก พระอนบาลสกลเชตร์ (เมฆ
 พรหมสาขา) ปลัดจังหวัดช่วยเป็นโรคตาฟาง ได้ทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นข้าราชการพิเศษ รับพระ
 ราชทานเบี้ยบำนาญเดือนละ ๓๓๐ บาท แลให้รองอำมาตย์
 โท หลวงบริรักษ์สิทธิเดช นายอำเภอโพนพิสัย มา
 เป็นปลัดจังหวัดแทน

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๐ ในนามของสกลพรหม
 สาขาได้รับราชการ แลรับพระราชทานเงินเดือนยังมี
 ตัวอยู่ดังต่อไปนี้

อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ผู้ว่าราชการจังหวัดพิเศษ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๔๐ บาท (ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖)

บุตรของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) คือ

๑, รองอำมาตย์ตรี หลวงพิจารณอักษร (เส พรหมสาขา) หมายถึง เป็นปลัดขวาอำเภอพรหมานิกม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๘๐ บาท

๒, รองอำมาตย์ตรี ขวคำ พรหมสาขา เป็นปลัดขวาอำเภอบ้านฝาง ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๖๐ บาท (เวลานั้นเป็นขุนวิวัฒศิริกิจ นายอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น)

๓, นายโท พรหมสาขา เป็นปลัดซ้ายอำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๔๐ บาท (ถึงแก่กรรม)

รองอำมาตย์เอก พระอนบาลสกลเชตร์ (เมฆ
พรหมสาขา) เป็นปลัดจังหวัดสกลนคร ทำการนาย
อำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ
๓๓๒ บาท ๕๐ สตางค์ (ถึงแก่กรรม)

บุตรของพระอนบาลสกลเชตร์

๓, ขุนลิขิตพจนะแสง (กรกัน พรหมสาขา)
หมายตั้ง เป็นพนักงานไปรษณีย์โทรเลข ได้รับพระ
ราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๖ บาท (ถึงแก่กรรม)

๔, รองอำมาตย์ตรี ขุนดิระมัยสิทธิการ (กุ่มแก้ว
พรหมสาขา) ประทวน เป็นปลัดขวาอำเภอธาตุเชิงชุม
ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๔๐ บาท

๕, รองอำมาตย์โท ขุนหิรัญรักษา (หมอก
พรหมสาขา) สัญญาบัตร เป็นพนักงานพระคลังจังหวัด
นครพนม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๓๐ บาท

๖, รองอำมาตย์โท ขุนวินิจสกลการ (มาก
พรหมสาขา) หมายถึง เป็นผู้พิพากษาที่ ๒ ศาล

จังหวัดสกลนคร ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๖๐ บาท (ถึงแก่กรรม)

๕. รองอำมาตย์โท ขุนราชชั้นรศกฤกษ์ (ชั้นพรหมสาขา) หมายถึง เป็นนายอำเภอณาแก จังหวัดนครพนม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท (เวลานี้เป็นรองอำมาตย์เอก ขุนศรีนครานุรักษ์ นายอำเภอธาตุเชิงชุม)

ชั้นหลานของพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำพรหมสาขา)

๓. รองอำมาตย์โท หลวงโชติภมมิกัตติ (ทะพรหมสาขา) สัญญาบัตร บุตรพระบุรีบริรักษ์ (คลังพรหมสาขา) เป็นนายอำเภอย่านหิน ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐๐ บาท (ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๓)

๒. นายเก่ง พรหมสาขา เช่นเสมียนอำเภอธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท

๓. นายทอง พรหมสาชา เป็นพนักงานขายผ้า
พระคลังจังหวัดนครพนม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ
ละ ๔๐ บาท

๔. นายคล้าย พรหมสาชา เป็นเสมียนอำเภอ
ธาตุเชิงชุม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๐ บาท

๕. ชุนจำรูญราชชนนากร (หล้า พรหมสาชา)
หมายตั้ง เป็นศุภมาตราชังหวัดอุดร ได้รับพระราช
ทานเงินเดือน ๆ ละ ๘๐ บาท

๖. นายบุญธรรม พรหมสาชา เป็นเสมียนโท
ศาลมณฑลจันทบุรี ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ
ละ ๓๕ บาท (เวลานี้เป็นเสมียนเอกกรมสุขเขี้ยวที่คิน
กระทรวงเกษตรธิการ)

นอกจากนี้ หลานพระยาประจันตประเทศธานี (โง่น
คำ พรหมสาชา) ซึ่งรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ
อยู่ในเวลานี้ยังมีอีก คือ:—

๑. นายสา อูปพงศ์ เป็นปลัดอำเภอบ้านหัน
๒. นายปาน อูปพงศ์ เป็นปลัดอำเภอธาตุเชิงชุม
๓. นายเขียน อูปพงศ์ เป็นทนายความ ว่าความ
ในจังหวัดสกลนคร

๔. นายโหมก พรหมสาขา เป็นเสมียนกอง
อัยการ จังหวัดสกลนคร

๕. นายบัวอ่อน พรหมสาขา เป็นสารวัตรศึกษา
อำเภอธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

๖. นายฝ่าย อินธิแสน เป็นเสมียนศาลจังหวัด
สกลนคร แลชาวจังหวัดสกลนครที่รับราชการแลกำลัง
เล่าเรียน มีอยู่ดังนี้

๗. นายชาติ ศิริมาศ ซึ่งสอบขอขรมนายอำเภอ
ได้แต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้น ได้เป็นนายอำเภอทำมือ
จังหวัดเลย ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕

๘. ขุนอร่ามรัชฎาการ เป็นสมุหยาญชี อำเภอ
ธาตุเชิงชุม

๘. นายเนน นวลมณี เป็นปลัดอำเภอธาตุเชิงชุม

๑๐. นายเถื่อน เป็นเจ้าจังหวัดสกลนคร

๑๑. นายสีนวล เป็นอักษรเลข จังหวัดสกลนคร

๑๒. นายจันทอน เป็นครูกลีกรรม โรงเรียนสกล
ราชวิทยานุกูล

๑๓. นายจันทร์ เจริญชัย บุตรนายกาทอน ปลัด
อำเภอบ้านหัน สอยได้ได้ขึ้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ของ
กระทรวงศึกษาธิการเลขของร.ร. มหาคเล็กหลวงกรุงเทพ
เก่า พ.ศ. ๒๔๖๕ เวลาที่กำลังเรียนวิชารัฐประศาสน์อยู่
ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๔. นายทอง เป็นสมุหยาญชีอำเภอวานรนิวาส

๑๕. นายหนูพันธ์ เป็นศึกษาธิการอำเภอพรรณานิคม

๑๖. นายเจียม เป็นปลัดอำเภอบ้านหัน

๑๗. นายพลสวัสดิ์ พรหมศิริ เป็นนักเรียนกฎหมาย

๑๘. นายทิม อ่อนชื่นชม เรียนอยู่ ร.ร. ส่วนกุหลาบ

๑๙. นางสาวแก้ว สวัสดิ์ภาพ เรียนอยู่ ร.ร. เบญจมา

ราชาลัย

๒๐. แวน วุฒิการเนติไชย (พรหมคีรี) เคยเรียน
ร.ร. เขมฺยงมราชาลัย แลเคยเป็นครูสัตรี ร.ร. ตัวอย่าง
ประจำมณฑลอุดร

๒๑. นายบัวเงิน พรหมกำแหง เป็นเสมียนอำเภอ
บ้านหิน

อนึ่ง การก่อสร้างโรงเรียนซึ่งเริ่มมาแต่ พระพุทธ
ศักราช ๒๔๖๓ นั้น แลแล้วเสร็จเปิดเรียนได้ ใน พระพุทธ
ศักราช ๒๔๖๔

ในปี^{๒๕}นี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์
โท พระยาราชนกุล ปลัดมณฑลของกระทรวงมหาดไทย
เป็นอุปราชภาคอีสาน แลเป็นสมุหเทศาภิบาลสำเร็จ
ราชการมณฑลอุดร

แลพระยาเสวกกิจวิจารณ์ ปลัดมณฑลประจำจังหวัด
สกลนคร ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นอำมาตย์เอก

ในปี^{๒๕}พระพุทธศักราช ๒๔๖๔ นี้ ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้มีตัวนายอำเภอเมืองเพิ่มขึ้นทุกจังหวัด

อำเภอธาตุเชิงชุมจังหวัดนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้รองอำมาตย์โท ขุนชนบทบำรุง นายอำเภอหน้าพอง
มาเป็นนายอำเภอธาตุเชิงชุม

ให้ นายบัวคำ พรหมสาชา ปลัดอำเภอหน้าพอง
ซึ่งสอบสำรองนายอำเภอได้เป็นนายอำเภอหน้าพอง

แลย้าย รองอำมาตย์โท ขุนศรีนครานุรักษ์ (ชั้น
พรหมสาชา) นายอำเภอนาแกไปเป็นนายอำเภอมีไชย
จังหวัดหนองคาย

ให้นายปาว สวัสดิภาพ บุตรท้าวชานนท์เมืองสกล
นคร ซึ่งสอบสำรองนายอำเภอได้ย้ายจากปลัดขวา
อำเภอท่าบ่อไปเป็นนายอำเภอนาแก

ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน รัชทายาทกรม
รถไฟแผ่นดิน ได้เสด็จมาตรวจราชการที่เมืองสกลนคร
ประทับอยู่ ๒ วัน เสด็จเลยไปทางเขาคันทรงร้อยเอ็ด

ในทางราชการจังหวัดได้จัดการปลูกสร้างศาลา
ชนทลาคกระเซอ ๑ หลัง ครวพร้อม ทห้วยพุง ๑ หลัง

ที่บ้านสร้างคือ ๑ หลัง การหาไม้แลก่อสร้าง ได้ขอ
 แกรงราษฎรทั้งสัน ตลอดจนค่าตะปูแลค่าแรงงานช่าง
 ก็ได้ ใช้ ในเงินที่ราษฎรเต็มใจช่วยเหลือ แต่จะมี
 กำหนดก่อสร้างนานเท่าใดไม่ปรากฏ

ผู้ที่เป็นนายงานกำกับการก่อสร้างนี้ คือ

๑. ศาลาลาภกระเซอ รองอำมาตย์ตรี พระพิณ
 บำรุงราษฎร (คาบ) จำจังหวัดสกลนคร

๒. ศาลาน้ำพอง นายอินตา ปลัดขวาอำเภอนวน

๓. ศาลาบ้านสร้างคือรองอำมาตย์ตรี หลวงพิจารณ์
 อักษร ปลัดขวา อำเภอพรรณานิคม

ในเย็นได้จัดการเปิดสนามขึ้นที่จังหวัดสกลนครเมื่อ
 วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ มีนายร้อยเอกหล
 นายร้อยโท ผล แลนายสิบนักบินนำเครื่องบินมาแสดง
 ให้ประชาชนดู & เครื่อง นับว่าเป็นครั้งแรกที่เครื่องบิน
 ได้มาสู่จังหวัดสกลนคร ในการเปิดสนามบินนี้ได้เปิด
 การพนันประเภทที่ ๒ ให้มหาชนได้เล่นเป็นการรื่นเริง

ตอบแทนความเห็นเห็นน้อยที่ได้อุสาค์ลงแรงสร้างสนาม
เครื่องบินชน

ในปีนั้น นายหล้า พรหมสาขา บุตรขุนนิระมัย
สิทธิการ (กู้แก้ว พรหมสาขา) ซึ่งไปศึกษาเล่าเรียน
วิชาการอยู่ที่กรุงเทพฯ ๑ สอyleได้จับหลักสูตรของ
โรงเรียนทหารบก เป็นที่ ๒ แต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้นได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานยศให้เป็นนาย
ร้อยตรีทหารบก เป็นผู้บังคับหมวด ๒ ในกองร้อยที่ ๑
กรมทหารบกม้ากรุงเทพฯ ๑ รักษาพระองค์ แล้วเลื่อน
เป็น นายทหารคนสนิทของผู้บังคับการกรมทหารม้า
กรุงเทพฯ ๑ รักษาพระองค์ ตลอดใน พ.ศ. ๒๔๖๗ นี้ ได้
ย้ายไปเป็นนายทหารฝึกหัดราชการณโรงเรียนเสนาธิการ
ทหารบก

แต่นายศิริ พรหมสาขา น้องชายนายร้อยตรีหล้า
ซึ่งได้เป็นทหารอาสาสมัครแต่พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้น ได้รับ
ประทวนเป็นนายสิบตรี อยู่ในกรมทหารบกพวานที่ ๑๐
มณฑลอุดร

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ เดือนเมษายน ท่าน
มหาอำมาตย์โท พระยาราชนกุลอุปราชภาคอีสาน แล
สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ได้มาตรวจราชการจังหวัด
สกลนคร พักอยู่ ๓ วัน แล้วเลยไปทางจังหวัดกาฬสินธุ์
มณฑลร้อยเอ็ด กลับกรุงเทพฯ

อำมาตย์โท พระยาประจันตประเทศธานี ศรีสกลา
บุรีรักษ์ อรรถเทโชไชย ภัยพิริยะบรมมพาหุ (โง่นคำ
พรหมสาขา) ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนครป่วยโรคชรา
ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ อายุ
ได้ ๘๕ ปี อยู่ในราชการได้ ๕๓ ปี

รองอำมาตย์เอก พระอนบาลสกลเขตร (เมฆ
พรหมสาขา) ข้าราชการเกษียณอายุป่วยเนื่องจากโรค
บิดแลโรคชราถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๖๖ อายุได้ ๘๔ ปี อยู่ในราชการได้ ๓๔ ปี
ออกเป็นข้าราชการเกษียณอายุ ๒ ปี ๔ เดือน

ในชั้นทางราชการได้ย้าย รองอำมาตย์โท ขุนชนนพ
บำรุง นายอำเภอธาตุเชิงชุมไปเป็นนายอำเภอกุมภวาปี

จังหวัดอุดรธานี แลย้ายรองอำมาตย์เอก ขุนศรีนครา
นุรักษ์ (ชั้นที่ ๑ พรหมสาขา) นายอำเภอมีไชย จังหวัด
หนองคาย มาเป็นนายอำเภอธาตุเชิงชุม ย้ายเปลี่ยน
กันในเดือนสิงหาคม

ในเดือนธันวาคม^{๒๕} ปีได้เริ่มทำทางสายออกจาก
จังหวัดไปอำเภอพรรณานิคม ก็เลยพอมีมติตกลงให้
ทำทางรถยนต์ ซึ่งกรมทางจะนำรถยนต์มาเคี้ยวทดลอง
อำเภอธาตุเชิงชุมได้ซ่อมแซมแต่งทางรถยนต์เป็น ๓ สาย
คือ สายต่อจากเขตรพรรณานิคมถึงจังหวัดยาว ๕๕๘ เส้น
สายจากจังหวัดไปต่อเขตรจังหวัดนครพนม ทางยาว
๘๕๐ เส้น สายจากจังหวัดไปข้ามเขาพาน ไปต่อเขตร
จังหวัดกาฬสินธุ์ทางยาว ๓๔๘๘ เส้น รวมเป็นทางที่ได้
จักซ่อมแซมทั้งสิ้น ๒๘๘๖ เส้น

ในต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ นี้ รองอำมาตย์โท
ขุนเจนจบทิศ เป็นหัวหน้านำรถยนต์ชนิดสายพาน ๕ คัน
มาถึงจังหวัดสกลนครพักอยู่ ๑ วัน เลยไปจังหวัดนคร

พนมอีก ๓ วัน กลับมาเมืองสกลนครพักอยู่ ๒ วัน จึง
 เลบไปจังหวัดกาฬสินธุ์ รองอำมาตย์เอก ชุนศรีนครา
 นุรักษ์ (ชั้นตรี พรหมสาขา) นายอำเภอธาตุเชิงชุม
 เป็นผู้นำส่งรถยนต์ตลอดทั้ง ๓ สาย ในเขตอำเภอ
 ธาตุเชิงชุม

ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ นี้ ท่านนายพลตรี
 พระยาเฉลิมอากาศ เจ้ากรมอากาศยาน ได้มาตรวจ
 สนามบิน มาโดยเครื่องบินซึ่งมีเครื่องหมายว่า “อุคร๒”
 มาพักอยู่ ๑ วัน กลับทางจังหวัดนครพนม นับว่าเครื่อง
 บินได้มาส่งสนามบิน จังหวัดสกลนครเป็นครั้งที่ ๒ ใน
 ครั้งนี้ ๆ

ในปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมหลวงอดิศรอุดมเดช เสด็จมาตรวจราชการประเทษ
 ที่จังหวัดสกลนคร ๓ วัน แล้วเสด็จเลยไปตรวจราชการ
 ทางอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนมต่อไป

แต่ในเดือน มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖ นายพลโท หม่อมเจ้าวรเดช แม่ทัพกองทัพน้อยทหารบกที่ ๓ ได้เสด็จมาตรวจราชการที่จังหวัดสกลนครประทับอยู่ ๓ วัน แล้วเสด็จเลยไปตรวจราชการที่จังหวัดนครพนม (ในชั้น นายหล้า พรหมสาขา อายุ ๓๔ ปี บุตรขุนฉิมขันธ์สิทธิการ ได้ตามเสด็จลงไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการที่กรุงเทพฯ ด้วย)

ในเดือนเมษายนพระพุทธศักราช ๒๔๖๔ นายศรีทอง พรหมสาขา บุตรหลวงพิจารณอักษร ได้ลงไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการที่กรุงเทพฯ พระมหานคร อีกนายหนึ่งสอบไล่ได้รับหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษา ๖ ของโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์เมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๖๖ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนกฎหมายแห่งโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมแล้ว

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๕ นายภาค พรหมสาขา บุตรชายคนเล็กของพระอนุบาลสกลเขตต์ ได้ลงไป

ศึกษาเล่าเรียนวิชาการที่กรุงเทพมหานคร พัก
 อาศัยอยู่ที่บ้านพระยาราชพินิจย์เจ้ากรมปลัดของ กระ
 ตรวงมหาดไทย เวลานั้นกำลังศึกษาเล่าเรียนวิชา
 ภาษาฝรั่งเศสอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ

แต่นายวรดี พรหมสาชา บุตรหลวงโซภิภุมภักดี
 (ทะ พรหมสาชา) ซึ่งได้ลงไปศึกษาเล่าเรียนวิชา
 การที่กรุงเทพมหานคร ในคราวที่พระยามหา
 อำมาตย์ ซึ่งเวลานั้นยังดำรงตำแหน่งเป็นรองเสนาบดี
 กระทรวงมหาดไทย มาตรวจราชการที่จังหวัดสกล
 นคร ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เวลานั้น นายวรดี พรหมสาชา
 มีอายุเพียง ๑๓ ปี แต่ได้เรียนหนังสืออยู่ในชั้นมัธยม
 ปีที่ ๓ ของโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล ซึ่งเป็นโรงเรียน
 ตัวอย่างประจำจังหวัดสกลนคร แล้วได้เข้าเรียนวิชา
 การต่อไปที่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ สอบได้ได้
 สำเร็จจบหลักสูตรชั้นมัธยมปีที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ แล
 ได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนกฎหมาย แห่งโรงเรียนกฎหมาย

กระทรวงยุติธรรม ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ปี พ.ศ. ๒๔๖๒
 นายวรดี พรหมสาขา สอบไล่วิชากฎหมายภาค ๑
 ได้ที่ ๒ อายุ ๑๗ ปี ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๖๔ สอบไล่วิชา
 กฎหมายชั้นเนติบัญญัติได้ อายุ ๑๘ ปี

นายวรดี พรหมสาขา แรกเข้ารับราชการในศาล
 ฎีกา กระทรวงยุติธรรม เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๒
 เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้รับพระราชทานเงินเดือน
 ละ ๒๐ บาท ในตำแหน่งเสมียนตรี พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้
 เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นเสมียนโท รับพระราชทานเงิน
 เดือน ๆ ละ ๓๕ บาท พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้น
 เป็นนายเวรศาลฎีกา รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ
 ๘๐ บาท พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ฝึกหัดทำการพิจารณาพิพากษา
 ขรรดคดีอยู่ที่ศาลแพ่งสนามสถิตย์ยุติธรรม ตลอดมาจน
 เวลานี้

ในปีพระพุทธศักราช ๒๔๖๗ นี้ นางสาวนวม
 พรหมสาขา ซึ่งมณฑลอุดรส่งมาเป็นนักเรียนครูแต่ปี

พ.ศ. ๒๔๖๒ นั้น เวลา^๕กำลังศึกษาเล่าเรียนวิชาครู
อยู่ที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ชั้นมัธยมศึกษา ๖, ในเมื่อ
สอบไล่ชั้นมัธยมศึกษา ๖ ได้แล้ว ก็จะไต่กลับไปรับราชการ
การเป็นครู^๕ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ^๕นารีนคร^๕ ซึ่งเป็น
โรงเรียนตัวอย่างประจำจังหวัดสกลนคร นลของพระเดช
พระคุณสืบไป

อนึ่งนางสาวนวม พรหมสาธา ได้เคยเป็นพนักงาน
เก็บถวายเครื่องว่างนลของพระยุดลยาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระบรมราชินี คราวเสด็จ
ในงานแสดงศิลปหัตถกรรมของพลเมืองแลนักเรียน
ณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อต้นเดือนเมษายน
พ.ศ. ๒๔๖๗ นั้น

แลในปี พระพุทธศักราช ๒๔๕๔ ซึ่งเป็นบทพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติขึ้น
พระยาประจันตประเทศธานี ก็ได้ลงมาเฝ้าทูลของ
อูลพระบาทด้วย ๑

แลอีกประการหนึ่ง ในสมัยที่พระยาประจันตประเทศ
ธานี (โง่นคำ พรหมสาขา) ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จ
ราชการเมืองสกลนคร อย่างเช่นหัวเมืองใหญ่ทั้งหลาย
มีเมืองสงขลา แลเมืองนครศรีธรรมราชเมืองหนองคาย
เป็นต้นนั้น นายอำเภอ (ใหม่) ว.ม. เป็นข้าหลวง
ประจำเมืองสกลนคร แลมีข้าราชการประจำตำแหน่ง
ต่าง ๆ ดังนี้ คือ:—

๑, มหาดไทยเมือง พระมหาดไทย (แพง
พรหมสาขา) จ.พ.ม. ปลัด

๒, พระสถลกิจวิจารณ์ (คำฟอง พรหมสาขา)
จ.พ.ม. เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลเมือง

๓, พระอนบาลสถลเชตร (เมฆ พรหมสาขา)
จ.พ.ม. เป็นผู้พิพากษาศาลเมือง

๔, พระวิเศษสถลกิจ (ขรดี พรหมสาขา) ว.ม.
เป็นผู้พิพากษาศาลเมือง

๕) นครบาลเมือง พระขรรค์บริรักษ์ (คัล พรหม
สาขา) จ.พ.ม. บิณฑลวงไชยภูมิภักดิ์ (ทะ พรหม
สาขา ซึ่งเป็นบิดาของนายวรดี พรหมสาขา เนติ
บัณฑิต)

๖) คลังเมือง พระวรสิทธิอนันกุล (หอม พรหม
สาขา) จ.พ.ม.

๗) โยธาเมือง พระสัสดีตุลาภิจ (คำ พรหม
สาขา) จ.พ.ม.

๘) พระวิจิตรพลหาร (ไค้ พรหมสาขา) ว.ม.
เป็นผู้ช่วยราชการ

๙) พระศรีสกลวงศ์ (แก้ว พรหมสาขา) ว.ม.
เป็นผู้ช่วยราชการ

๑๐) พระศรีวรบุตริภักดิ์ (สุภ พรหมสาขา) ว.ม.
เป็นผู้ช่วยราชการ

๑๑) หลวงสกลนครานุการ (นรการ พรหมสาขา)
เป็นผู้ช่วยราชการ

๓๒) กรมการฝ่ายจีน พระยารังพานิช

ส่วนหัวเมืองจีน ทชนกยเมืองสกลนครเวลาดนั้น
เช่นเมืองสว่างแดนดิน แลเมืองพรรณานิคม เป็นต้น
ก็มีข้าราชการประจำตำแหน่งต่าง ๆ ครบถ้วนทุก
ตำแหน่ง ทุกหัวเมือง เป็นต้นว่าตำแหน่งผู้ว่าราชการ
เมือง ตำแหน่งอธิบดีพิพากษา แลตำแหน่งผู้
พิพากษา ตำแหน่งโยธาเมืองเหล่านี้เป็นอาทิ (ปรากฏ
ตามธรรมเนียมข้าราชการหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ)

สำนักหอสมุด